

Isadust toetavad poliitikameetmed Eestis ja Euroopas

Liina Järviste*

Käesoleva toimetise eesmärk on analüüsida Eesti ja teiste Euroopa riikide praktikaid ja kogemusi isadust toetavate poliitikameetmete kujundamisel. Toimetises vaadeldakse, kuidas on isadust toetavad poliitikameetmed oma eesmärged saavutanud ning antakse soovitusi meetmete edasiseks kavandamiseks ning mõjude hindamiseks.

Toimetise esimeses peatükis käsitletakse teoreetilisel tasandil seda, mis on mehelikkus ja isadus ja millised tegurid neid mõjutavad. Tutvustatakse ka hoolitseva isaduse mõistet. Seda saab iseloomustada järgmiste märksõnadega: usalduslikud suhted lapsega, igakülgne osalemine lapse elus ning vanemaks olemise kohustuste jagamine naisega. Teises peatükis tutvustatakse Euroopa riikide praktikaid ja kogemusi hoolitsevat isadust toetavate poliitikameetmete kujundamisel. Selles peatükis kirjeldatakse isadust toetavate meetmete ajaloolist ja ideoloogilist arengut, tänapäevast olukorda ning tuuakse seoseid laiemate sotsiaalsüsteemide ja mudelitega. Kolmandas peatükis vaadeldakse Eestis levinud hoiakuid soorollide ja isaduse suhtes, naiste ja meeste tööhõivekäitumist ja isadust toetavaid poliitikameetmeid. Neljandas peatükis analüüsitakse hoolitsevat isadust toetavaid meetmeid ja nende mõjusid nii teiste Euroopa riikide kui ka Eesti näitel. Kokkuvõttes arutletakse isadust toetavate poliitikameetmete rakendamise üle Eestis ning antakse soovitusi edaspidiseks poliitikakujundamiseks.

Analüüsi tulemusel võib öelda, et hoolitseva isaduse julgustamine võib olla üheks võimaluseks leevendada kvalifitseeritud tööjõu puuduse, madala sündimuse ning meeste heaolu ja tervise probleeme.

* Autor on Sotsiaalministeeriumi sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakonna analüütik. Käesolev analüüs ei oleks valminud ilma väga väärtuslike kommentaarideta headelt kolleegidelt Marion Pajumetsalt (TLÜ), Piia Tammpuult, Käthlin Sanderilt, Kaili Järvelt, Liis Rooväljalt, Kersti Kaeramaalt ja teistelt. Suur aitäh!

Sissejuhatus

Eesti avalikkuses ning poliitilises elus on viimasel kümnendil käimas kolm väga olulist arutelu, mida siiani ei ole üksteisega eriti seostatud. Ühelt poolt tunnevad nii poliitikud kui ka laiem avalikkus muret madala sündimuse pärast. Teisalt nähakse majandusarengu ühe suure takistusena kvalifitseeritud tööjõu puudust ning kolmandaks peetakse probleemiks Eesti meeste varajast suremust, mille põhjustena on nähtud kõrget riski- ja sõltuvuskäitumist ning suitsetajate taset.

Sündimuse tõstmise peamise lahendusena on koalitsioonipoliitikud viimasel viiel aastal oma avalikes sõnavõttudes näinud pere- rahalist toetamist lapse imikueas. Selleks on välja töötatud vanemahüvitise skeem, mis lapse sünnile eelneva töötasu 100% hüvitamisega 18 kuu vältel¹ on vanemale ilmselt heldeim terves maailmas. Lisaks sellele saavad isad alates 2008. aasta algusest lapse sünni puhul võetava 10päevase puhkuse eest hüvitist oma keskmise palga suuruses².

Kvalifitseeritud **tööjõu probleemi** süvendab asjaolu, et Eestis on ühiskondlikuks normiks väikelaste emade pärast lapse sündi mitmeks aastaks tööturul eemale jäämine. Kehtivad hoiakud toetavad tugevalt seda, et just naine oleks kodune ja hoolitseks laste eest (Eurobarometer 2006, RISC 2006, RISC 2008). Eesti ühiskonnas on valdav hoiak, et ema on lapsele imiku- ja väikelapseeas parim hooldaja.

Kvalifitseeritud tööjõu puuduse probleemi lahendamise osas ei ole aga ei poliitikud ega avalikkus üksmeelele jõudnud. Lahendustena on pakutud nii võõrtööjõu sissetoomist kui ka tööturul mitteaktiivsete inimeste (kelle hulka kuuluvad ka pikka aega lastega kodus olevad emad) tõhusamat toomist tööellu³.

Viimastel aastatel on Eesti ühiskonnas haka-

tud mõistma, et 1990. aastatel levinud ületöötamiskultuur, edukultus ning meeste nõrgad lähisuhted (eriti oma pereliikmetega, sh lastega) on avaldanud märgatavat negatiivset mõju **meeste elukvaliteedile ja heaolule**. Eesti meestele on iseloomulik ka kõrge riski- ja sõltuvuskäitumine, mis väljendub suuremas alkoholi, tubaka, narkootikumide tarbimises ning traumade, mürgistuste ja sõidukiõnnetuste rohkuses (Naised ja mehed 2005). Kõige selle tagajärjel on Eesti meeste oodatav eluiga ELi riikide üks madalamaid. Lisaks sellele on naiste ja meeste keskmise oodatava eluea vahe 11 aastat (2006. a 67,3 aastat meestel ja 78,4 aastat naistel, allikas: Statistikaamet⁴). Naiste ja meeste keskmise oodatava eluea vahe on suurem veel vaid Lätis ja Leedus. Samas on EL27 riikides naiste ja meeste oodatava eluea vahe keskmiselt vaid 6,7 aastat naiste kasuks (Eurostat⁵). Samuti on meeste enesetappude arv Eestis suhteliselt kõrge. Meeste riskikäitumisest annab tunnistust ka suremuskordaja, mis on tööealiste meeste ehk 15–64aastaste seas ligi kolm korda suurem kui vastavaealistel naistel (Statistikaamet).

Lisaks eelnevalt mainitud probleemidele on isadust toetavate poliitikameetmete kaudu võimalik mõjutada sündimust, soolist võrdõiguslikkust, tööhõivet ning meeste heaolu ja tervist ehk kokkuvõttes rahvastiku jätkusuutlikkust ja majandusarengut. Eestis ei ole mainitud seoseid ühiskondlikes/avalikes aruteludes ega poliitikameetmete kujundamises piisavalt teadvustatud. Seetõttu aitab käesolev poliitikaanalüüs isadust toetavate poliitikameetmete ning nende mõjude analüüsimise kaudu neid seoseid selgitada.

Käesoleva toimetise eesmärk on analüüsida Eesti ja Euroopa riikide praktikaid ja kogemusi isadust toetavate poliitikameetmete kujundamisel. Toimetises vaadeldakse, kuidas on isadust toetavad poliitikameetmed

Eestis on mure madala sündimuse, kvalifitseeritud tööjõu puuduse ja meeste lühikese eluea pärast.

¹ Täpsem info vanemahüvitise ja teiste Eesti meetmete kohta peatükis 3.3.

² Toimetise trüki minemise ajal 2008. a lõpus on seoses 2009. a riigieelarvega kaalumisel hüvitise tühistamine.

³ Vt nt Sotsiaalministeeriumi toimetist nr 6/2007 *Mitteaktiivne rahvastik kui potentsiaalne tööjõuallikas*.

⁴ Siin ja edaspidi on tegemist Statistikaameti avaliku andmebaasiga.

⁵ Siin ja edaspidi on tegemist Euroopa Statistikaameti avaliku andmebaasiga.

oma eesmärgi saavutanud ning antakse soovitusi meetmete edasiseks kujundamiseks, rakendamiseks ning mõjude hindamiseks.

Riiklikud poliitikameetmed, mis puudutavad ja defineerivad isadust, on laiad. Käesoleva poliitikaanalüüsi probleemipüstitusest ja eesmärgist lähtudes keskendutakse järgnevalt eeskätt **töö- ja pereelu ühitamisega** seotud meetmetele ega käsitleta isade hooldusõigust vanemate lahus elamise korral. Viimane on väga lai teema ning vajaks omaette põhjalikumat analüüsi.

Toimetis on üles ehitatud järgmiselt: esimene peatükk on pühendatud teoreetilistele lähte-kohtadele. Ehk teisisõnu, lahatakse seda, mis on mehelikkus ja isadus ja millised tegurid neid mõjutavad. Teine peatükk käsitleb Euroopa riikide praktikaid ja kogemusi isadust toetavate poliitikameetmete kujundamisel. Selles peatükis räägitakse isadust käsitlevate meetmete ajaloolisest ja ideoloogilisest aren-

gust, tänapäevasest olukorrast ning tuuakse seoseid laiemate sotsiaalsüsteemide ja mude-
litega. Kolmas peatükk on pühendatud Eesti olukorrale. Käsitletakse nii Eestis levinud hoiakuid soorollidesse ja isadusse, tööhõivekäitumist kui ka isadust toetavaid poliitikameetmeid. Neljandas peatükis räägitakse isadust toetavatest meetmetest ja perepoliitika mõjudest nii Euroopa riikide kui ka Eesti näitel. Kokkuvõttes arutletakse isadust toetava poliitika üle Eestis ning antakse soovitusi perepoliitika edaspidiseks kujundamiseks.

Käesoleva poliitikaanalüüsi koostamisel on kasutatud nii Eesti kui ka teiste Euroopa Liidu riikide kohta avaldatud statistikat (Statistikaamet ja Eurostat), Sotsiaalkindlustusameti ja Haigekassa registriandmeid, mitmesuguste Eestis ja teistest riikides tehtud uurimuste tulemusi, poliitikaanalüüsi ning riiklikke poliitikadokumente.

Toimetise eesmärk on analüüsida Eesti ja Euroopa riikide praktikaid ja kogemusi isadust toetavate poliitike kujundamisel.

1. Mehelikkus ja isadus – teoreetilised käsitlused

1.1. Mehelikkus ja isadus – sotsiaalselt konstrueeritud nähtused

Käesoleva analüüsi aluseks on sotsiaalkonstruktivistlik tõdemus, et mehelikkus ja isadus on sotsiaalsed, mitte bioloogilised nähtused. Mehelikkus tähendab konkreetses ühiskonnas levinud arusaamade ja kujutelmade kogumit meheks olemisest, mis on mõjutatud ühiskonnas valitsevatest väärtustest ja sotsiaalsetest suhetest ning mis kujundab aktiivselt ka ise sotsiaalseid suhteid. Arusaam mehelikkusest tugineb soosuhetel ja iseäranis soolisel tööjaotusel. See, millised on naiste ja meeste võimusuhted ühiskonnas, milliseid tegevusi peetakse neile sobilikeks, mõjutab ühtlasi seda, mida peetakse ühiskonnas mehelikuks (ja naiselikuks). Et naistele on Eesti ühiskonnas reeglina omistatud vastutust koduse elu üle, on meeste peamiseks rolliks omakorda peetud leivateenijaks olemist. Siiski pole mehelikkus

midagi universaalset ega üheselt mõistetavat (Gärtner 2005). Ka ühe ühiskonna sees võivad arusaamad mehelikkusest varieeruda näiteks vastavalt sotsiaalsele klassile. Seejärel räägitakse mehelikkusest vahel mitmuses – mehelikkused.

Isadus on sarnaselt mehelikkusega sotsiaalselt konstrueeritud ning viimasega tihedalt seotud. Võib ehk üldistatult öelda, et isadus on üks osa mehelikkusest. Seega mõistetakse erinevates ühiskondades isaks olemist eri moodi ning ühte kindlat arusaama heaks isast olemisest ei ole olemas.

Mhelikkus ning selle kaudu isaduse mõistmine sõltub ühiskonna hoiakutest, väärtustest ja normidest, mis omakorda avaldab mõju meeste käitumistavadele ja -praktikale. Järelikult see, mida ühiskonnas peetakse mehele sobivaks, mõjutab muu hulgas isade julgust ja võimet võtta laste eest peamise hoolitseja roll (Matta ja Knudson-Martin 2006). Kui isa peamiseks ülesandeks

Mhelikkus on sotsiaalne konstruktsioon.

Tööd ja töötamist on peetud mehe identiteedi keskseks osaks.

peetakse (palga)tööd ja pere ülalpidamist ning sellist isa peetakse lääne kultuuriruumis maskuliinseks, siis mehe osalemist lastekasvatamises mehelikkusega ei seostata (Hobson ja Morgan 2002).

Arusaamaga mehelikkusest on väga tihedalt seotud **töö ja töötamine**. Nii Eesti kui lääne-riikide uurijad on leidnud, et töö ja töötamine on meheks olemise ja mehelikkuse mõistmise juures ülioluline (Pajumets 2008; Karu 2007; Puchert, Gärtner, Höyng 2005) ning mõjutab olulisel määral ka isaduse konstrueerimist. Seepärast on nii meheks kui ka isaks olemise viisise muutumine seotud või sõltuv ka sellest, kuidas muutub tööturg ja tööelu. On leitud, et mehelikkust mõjutavad kaks sotsiaalset protsessi – muutused töötamises ning sugudevaheliste suhete muutumine (Puchert, Gärtner, Höyng 2005).

Et viimastel aastakümnetel (ja eriti viimastel aastatel) on globaliseerumise ja teiste majandusprotsesside mõjul toimunud ja ilmselt ka lähitulevikus toimumas muutused paljude inimeste tööelus, avaldab see mõju ka suhtumisele isadusse – nii retoorika kui ka tegeliku käitumise tasandil. Mitmed uurijad on täheldanud, et isade huvi aktiivse osaluse vastu pereelus ja laste kasvatamisel on märgatavalt suurenenud. (Smeaton 2006, Hobson 2002; 21st Century Dad 2006). Sellest annab tunnistust paljude isade soov mitte olla lihtsalt „jalgadega rahakott”, vaid omada lähedast suhet oma lastega. Arvukad isad on valmis ka oma elu prioriteete ümber hindama ning vastavaid muudatusi tegema. Näiteks Suurbritannias on vaid mõne aastaga märgatavalt tõusnud imikute isade hulk, kes töötavad paindliku graafikuga – 2002. a 11%lt 2005. a 31%ni. (21st Century Dad 2006).

Paljudes lääneriikides on avalikkuses tekkinud vastandina isale kui leivateenija mudelile ka nn **hoolitseva isa** mudel, mida on mõjutanud kolm ideoloogiat. Esiteks, feministlik arusaam, et mehed peaksid olema naistega samaväärselt kaasatud hoolitsemisega seotud tegevustesse. Teiseks, isade

liikumine ja nende väide, et mehed suudavad hoolitseda laste eest sama hästi kui naised. Kolmandaks, teatud poliitiliste jõudude, perekonnasotsioloogide ja pedagoogika asjatundjate väited, mis lähtuvad perede heaolust ning rõhutavad isa-lapse lähedase suhte olulisust ning seavad eesmärgiks pereellu kaasatud ja hoolitseva isa (Knijn 2002). Seega mõistetakse hoolitsevast isadusest rääkides isasid, kel on lastega usalduslikud suhted, kes soovivad osaleda igakülgsetel oma laste elus (sh igapäeva elu toimetustes) ning jagavad naisega koduseid kohustusi.

Et mehelikkust mõistetakse erinevates ajaloolistes ja kultuurilistes kontekstides eri moodi, mõjutavad ka poliitika seda, kuidas mingis riigis mõistetakse isadust ning milliseid mehi peetakse mehelikeks. Tuntud meesuuriya Jeff Hearn on öelnud:

“Riik on oma tsiviil-, perekonna-, omandiõiguse, rahvastiku registreerimise ja arvukate teiste poliitiliste regulatsioonide ja protseduuride udu viimase 200 aasta jooksul üha rohkem välja töötanud, sanktsioneerinud, loonud, piiranud ja määranud seda, kes on isad ja mis on isa. See, kuidas mingis ühiskonnas mõistetakse seda, milline on „õige” mees, isa ja kodanik, väljendub paljuski selles, millised on sotsiaalabi ja muud riiklikud meetmed.” (Hearn 2002)

Teisisõnu, riigi seadustik ja iseäranis sotsiaalpoliitika mõjutavad olulisel määral, kuidas isad käituvad ning kuidas selles ühiskonnas mõistetakse isadust. Seega on riigi roll selles, millisena ühiskonnas nähakse „head isa”, väga suur.

1.2. Majanduselu ja tööturg isaduse mõjutajatena

Nagu eespool öeldud, tuleb isaduse ja mehelikkuse analüüsimisel arvestada ka majanduselu ja tööturu arengut. On leitud, et just tööturu ja kultuurinähtuste muutumine mõjutab oluliselt sugudevahelisi suhteid, soorolle ja seda, mida peetakse naiselikuks või mehelikuks (Gärtner 2005). Mitmetes

Riigi roll mõiste “hea isa” kujundamisel on väga oluline.

Euroopa riikides seisavad mehed silmitsi muutustega tööturul, mille põhjustajateks on naiste üha kõrgem haridustase ja osalemine tööelus, töö laadi muutumine (keerulisemate teenuste suunas), üha suurenev globaliseerumine, tööga seotud regulatsioonide vähenemine ning paljude töökohtade muutumine paindlikumaks ja mobiilsemaks.

Paljudes Lääne-Euroopa riikides on siiani pigem naised olnud need, kes töötavad osaajaga ja teevad karjäärikatkestusi. Et aga mehed on traditsiooniliselt leivateenijad, siis mõjutab „**tavaliste ametite**” ehk kindlate töökohtade vähenemise suundumus enam mehi kui naisi. Tähtajatute lepingutega, kindla palgaga ja stabiilset teenistussuhet pakkuvate täisajaga töökohtade arvu kahanemine avaldab suuremat mõju meestele (kuid ei jäta puudutamata ka naisi). Meeste täisajaga ja tähtajatute lepingute vähenemise trend on küll Euroopa erinevates osades erisugune.

Näiteks Põhjamaade meestöötajad nõuavad ise üha enam võimalust töötada paindlikult ja eriti osa-ajaga, tasakaalustamaks töö- ja eraelu, ning peavad peresisest võrdsust oluliseks. Teistes Euroopa piirkondades ei ole aga töövormide muutumise taga niivõrd töötajate surve kui muutused majanduselus, mis toovad kasvavalt kaasa töö ebastabiilsuse ning tavapäratute töölepingute osakaalu arvu suurenemise. Høyngi väitel oleks meestel võimalik ebastabiilsete töösuhete võimalikke negatiivseid mõjusid maandada n-ö võrdõigusliku käitumisega (sh vanemapuhkuse kasutamisega) (Høyng 2005). See tähendab, et perekonnas jagavad naised ja mehed nii sissetuleku teenimise ja tööga seotud riske kui ka koduseid kohustusi. Ent mis veelgi olulisem, osaledes rohkem kodus elus ja laste kasvatamisel, on meestel võimalus kogeda hoolitsemisega seotud positiivseid aspekte, nagu suurem emotsionaalne side ja seotusetunne lastega.

Suurbritannia ajakasutusuurimuste põhjal on leitud, et naiste kodutöödele pühendatud

aeg suureneb märgatavalt, kui peres on lapsi. Samas, meeste kodutöödele kuluvat aega mõjutab lapse või laste olemasolu minimaalselt. Meeste kodutööde tegemise aeg sõltub sellest, kui palju tunde nad ise palgatööd teevad, kui palju aega veedavad nende naised palgatööd tehes ning meeste suhtelisest panusest leibkonna eelarvesse. Høyng (2005) toob välja, et osalust kodutöodes mõjutab mehe töölepingu tüüp – tähtajalise või hooajalise lepinguga mehed panustavad enam kodutöösse. Seega väidab ta, et uued töövormid, mida loovad just tähtajalised ja hooajalised lepingud, võivad kaasa tuua naiste ja meeste suuremat võrdõiguslikkust.

Kuigi osa-ajaga töö on Euroopa riikides üsna levinud, on nüüdisaegsele tööturule iseloomulik **ületunnitöö** kasvav osakaal (iseäranis meeste seas). Ületunnitöö normiks muutumist on seletatud ka nn ahnete organisatsioonidega, kes püüavad oma töötajaid maksimaalselt ära kasutada. Tänapäeva organisatsioonides, kus inimesed, nende oskused ja teave moodustavad suurima väärtuse ning rahvusvaheline konkurents on väga karm, survestatakse töötajaid oma aega ja energiat võimalikult palju tööle pühendamata. Seega, vaatamata suuremale osa-ajaga töö soosimisele, jääb paika töökohtade hierarhia, kus täistööajaga, ületunnitööd nõudvad töökohad on kõrgelt väärtustatud ning osa-ajaga töökohti tasustatakse madalamalt. Mehelikkuse ja muutuva tööturu suhteid uurinud Stephan Høyng on ühe lahendusena pakkunud, et olenevalt riigi tööjõu olukorrast (nt suure töötuse ja mitteaktiivsuse korral) võiksid poliitikad soodustada vähe- arvu tundidega töötamist. Sellisel juhul võiks sotsiaalseid tagatise garanteerivat palgatööd jaguda rohkematele, kes on sellest huvitatud. Samas võimaldaks ületunnitöökultuuri murdmine ka isadel rohkem pereelus osaleda (Høyng 2005). Siinkohal tuleb arvestada, et osa-ajaga töö või ületundidest loobumine ei tohiks olla sundvalik. Näiteks üldiselt madala palgatasemega Eesti tööturul on täisajaga töö ning ületundide tegemine paljude inimeste jaoks võimalus saada toimetulekut tagavat sissetulekut.

Muutuvad ja ebakindlamaks muutuvad töösuhted võivad avaldada positiivset mõju isa kaasatusele pereellu.

Esimeste rasedate töötajate kohta käivate seaduste eesmärgiks oli naise ja sündimata lapse tervise kaitsmine.

2. Isadust toetavate poliitikameetmete kujunemine Euroopa riikides

2.1. Isadust toetavate poliitikameetmete ajalooline arenemine

Nagu eespool mainitud, on riigi roll hea isa mõiste kujundamisel üsna mõjukas. Seetõttu on muutuva isaduse puhul vaja aru saada, kuidas poliitikameetmed on ajalooliselt isadust kujundanud. Niisiis tuleb alustada esimestest töö- ja pereelu ühitamist toetavatest ehk emadele suunatud poliitikameetmetest. Esimeste rasedate töötajate kohta käivate seaduste eesmärgiks oli naise ja sündimata lapse **tervise kaitsmine**. Kõige esimesena keelustati (vabrikutes) töötavatel emadel lapse sünni korral töötamine mõneks ajaks ja võimaldati puhkus Saksamaal (1883) (Ruhm 1995). Järgmisteks riikideks, kes asusid emade tervist kaitsma, olid Põhjamaad. Skandinaavia riikides tekkis (vabrikutes) töötavatele emadele sünnituse korral ajutine töötamise keeld ja sünnituspuhkus 20. sajandi vahetusel, mis hiljem laienes kõikidele töötavatele naistele (Valdimarsdottir 2006).

Esimeste sünnituspuhkuste puhul oli nii sünnitusele eelnev kui ka järgnev puhkus naistele kohustuslikud. Harva kaasnes sellega rahaline kompensatsioon ja/või töökoha säilitamise kohustus tööandjale (Ruhm 1995).

Kuigi riigiti arenesid sünnituspuhkuste regulatsioonid eri moodi, võib üldistatult öelda, et alates 1960ndatest kuni 1980ndateni toimus märgatav ideoloogiline muudatus. Raseda ja äsjasünnitanud naise töötamise keelamisele tervise kaitsmise eesmärgil lisandus arusaam, et peaks olema ka puhkus vastsündinu eest hoolitsemiseks ehk **lapsehoolduspuhkus**. See tõi paljudes Euroopa riikides kaasa sünnituspuhkuse muutumise tasustatud vanemapuhkuseks ning kohustuse säilitada selleks perioodiks naisele töökoht (Ruhm 1995). Muu hulgas aitas sünnituspuhkuse tasustamine kaasa ka naiste majandusliku iseseisvuse paranemisele. Lisaks

tasustatud puhkusele seisis naisliikumine 1960ndatel ja 1970ndatel Skandinaavia maa- des naiste õiguse eest tasustatud tööle väljaspool kodu. Selle tulemusel muutusid lastehoiuteenused ja vanemapuhkus Põhjamaade võrdõiguslikkuse ning sotsiaalpoliitika loomulikuks osaks (Valdimarsdottir 2006).

Järgmine suur areng vanemapuhkuste arengus toimus eeskätt Põhjamaades 1970ndate lõpul ja 1980ndatel, kui lapsehoolduspuhkust hakati võimaldama ka isadele. See tähendab, et senini vaid emadele suunatud vanemapuhkus (või mingi osa sellest) sai kättesaadavaks mõlemale vanemale. Kõige esimesena muutis 1974. aastal oma seadustikku Rootsi. Seal kehtestati 7 kuu pikkune vanemapuhkus, mida isa ja ema võisid omavahel jagada. Lisaks sellele kehtestati mõnedes riikides (Norra, Soome, Taani) vaid isadele ettenähtud 2nädalane puhkus lapse sünni puhul ehk **isapuhkus**. Esialgseks põhjenduseks oli meeste suurema osaluse vajadus imiku hooldamisel ning seeläbi naiste tööturule tagasipöördumise hõlbustamine (Valdimarsdottir 2006). Arvati, et kui lapse isa, tänu varajasele kaasatusele, osaleb rohkem lapse kasvatamisel, õnnestub emadel pärast vanemapuhkuse lõppemist naasta tööturule, mitte jääda lapse eest ainukeseks hoolitsejaks ning koduperenaiseks.

Alates 1990. aastate keskpaigast ja eriti 21. sajandi alguses on toimunud järjekordne põhimõtteline pööre vanemapuhkuse ideoloogias. Tekkis hoolitseva isaduse mõiste ning hakati tunnistama isa õigust ja võimet oma laste eest hoolitseda ning kohustust jagada perekondlikke kohustusi naisega. Mitmetes riikides hakati laiendama **isade individuaalset vanemapuhkuse** õigust. Tee- rajajaks oli Norra, kus 1993. aastal üks kuu vanemapuhkusest anti ainult isadele. Ka Rootsis kehtestati 1995. aastal nn issi kuu (*daddy month*) ja emme kuu – st et üks kuu vanemapuhkusest reserveeriti vaid isale ja teine vaid emale (lisaks sünnituspuhkusele).

Sünnitus-
puhkuse
tasustamine
aitas kaasa
naiste
majanduslikule
iseseisvusele.

Ülejäänu oli vanemate kokkuleppe alusel jagatav. 2003. aastal lisati mõlemale vanemale veel üks kuu. See tähendab, et Rootsis on isadele reserveeritud 2 kuud tasustatud vanemapuhkusest. Kõige radikaalsema reformi on aga läbi viinud Island, kus alates 2003. aastast kehtib süsteem, mille järgi 9 kuu pikkusest tasustatud vanemapuhkusest 3 kuud on reserveeritud emale, 3 isale ja 3 kuu kasutamise üle võib pere ise otsustada (Valdimarsdottir 2006).

Kokkuvõtlikult võib öelda, et praeguseks ajaks on arenenud heaoluriikides üle maailma kujunenud välja kolme tüüpi puhkused, millel on erinevad sihid.

1. Esiteks **emapuhkus** (Eestis nimetatakse rasedus- ja sünnituspuhkuseks), mille eesmärk on kaitsta ema ja lapse tervist enne ja vahetult pärast sünnitust.
2. **Isapuhkus**, mis on lühiajaline puhkus isale lapse sünni puhul ja mille eesmärk on võimaldada isal olla koos oma vastündinud lapse ja emaga ning vajadusel hoolitseda vanemate laste eest.
3. Kolmandaks tüübiks on **vanemapuhkus** (sageli tasustatud), mis järgneb enamasti emapuhkusele ja mille eesmärk on võimaldada vanematel (emal ja isal) lapse eest hoolitseda. Vanemapuhkus võib olla nii individuaalne kui ka pere õigus. See tähendab, et mõnedes riikides on vanemapuhkusest osale õigus emal ja osale isal ning ülejäänu kasutamine on pere ühine otsus. Mõningatel juhtudel võib kas osa või tervet vanemapuhkust kasutada osa-ajaga või võtta puhkus välja osadena pikema perioodi jooksul. Mõningates riikides (sh Eestis) järneb vanemapuhkusele (Eesti puhul vanemahüvitisega kaetud periood) lapsehoolduspuhkuse periood (universaalselt ja sageli madalalt tasustatud)⁶, mille eesmärk on samuti võimaldada vanematel oma lapse eest kodus hoolitseda (Moss 2006).

2.2. Euroopa Liidu ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide mõju hoolitsevat isadust toetavatele poliitikameetmetele

Järgnevalt vaadeldakse põgusalt, kuidas kajastub isaduse ning meeste ja soolise võrdõiguslikkuse teema Euroopa Liidu ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide reetoorikas ning poliitikas, sest see mõjutab riiklike poliitikate kujundamist kõikides liikmesriikides. Soolise võrdõiguslikkuse teemad on olnud rahvusvaheliste organisatsioonide jaoks esialgu olulised seoses inimõiguste edendamise (nt ÜRO), samuti majandusliku konkurentsi küsimustega (nt Euroopa Liit). Hiljem on selgelt seostatud inimõiguste, majanduse, demograafia ja jätkusuutliku inimarengu teemasid.

Kõige otsesemalt mõjutab Euroopa Liidu liikmesriikide perepoliitika kujundamist 1996. aastast kehtiv direktiiv, mis kohustab kõiki liikmesriike kehtestama seaduse, millega võimaldatakse vanematele (lisaks rasedus- ja sünnituspuhkusele) vähemalt **3 kuu pikust täisajalist puhkust**. Muu hulgas soovitab (kuid ei kohusta) see direktiiv ka ainult isadele ettenähtud puhkuse kehtestamist (96/34/EC juuni 1996). Selle direktiiviga on Euroopa Liidus kehtestatud vanemapuhkuse pikkuse miinimumstandard, ehk soovitatavalt kummalegi vanemale 3 kuu pikkune (tasustamata) vanemapuhkus.

2000. aastatel on meeste ja soolise võrdõiguslikkuse ning töö- ja pereelu ühitamise teemad olnud Euroopa Liidu dokumentides üha enam päevakorras. Üks tähtsamaid poliitilisi algatusi on 2000. aastal alanud Lissaboni protsess, millega on seatud eesmärgiks majanduskasv ja kvaliteetsete töökohtade loomine Euroopa Liidu liikmesriikides (ehk „Majanduskasvu ja tööhõive tegevuskava“). Kuigi selle algatuse raames ei mainita otseselt meeste rolli, pööratakse tegevuskavas tähelepanu töö- ja pereelu ühitamisele. Muu hulgas peetakse oluliseks

1970ndatel ja 1980ndatel anti Põhjamaades isadele õigus võtta vanemapuhkust.

Osas riikides võib vanemapuhkust kasutada paindlikult, s.o osa-ajaga või mitmes osas pikema perioodi vältel.

⁶ Eesti õigusaktides mõistetakse vanemapuhkust üldmõistena, mille alla kuuluvad rasedus-sünnituspuhkus, isapuhkus, lapsehoolduspuhkus ja täiendav lapsepuhkus.

naiste tööhõive suurendamist ning kvaliteetsete lastehoiutingimuste loomist. Nende eesmärkide oluliseks pidamine kajastub ka tegevuskava indikaatorites, mida pidevalt jälgitakse.

Konkreetsemalt meeste rollist räägib 2006. aastal vastu võetud Euroopa Liidu soolise võrdõiguslikkuse pakt, mis toob välja vajaduse luua nii naistele kui meestele paremad võimalused töö- ja eraelu ühitamiseks. Lisaks sellele kutsutakse selles dokumendis üles propageerima vanemapuhkuse võtmist nii naiste kui meeste seas. Samuti toob ELi teatis „Naiste ja meeste võrdõiguslikkuse juhised 2006–2010” esile vajaduse tagada paindlik töökorraldus nii naistele kui meestele. Ka Euroopa Nõukogu on oma järeldustes meeste ja soolise võrdõiguslikkuse teemal esile toonud vajaduse, et liikmesriigid võtaksid ette konkreetseid tegevusi ja arendaksid meetmeid, millega julgustatakse mehi võtma lapsehoolduspuhkust. Lisaks sellele tuuakse välja asjaolu, et soolise võrdõiguslikkuse poliitika ning tulemuslik töö- ja pereelu ühitamine aitavad kaasa Euroopa demograafilise languse probleemi lahendamisele. Ka Euroopa Nõukogu Ministrite Nõukogu (*Council of Europe Committee of Ministers*) rõhutab pereelu olulisust oma 2007. aastal liikmesriikidele antud soolise võrdõiguslikkuse standardite tagamiseks. Tuuakse välja vajadus väärtustada ühiskonnas isadust ja emadust ning mõlema vanema rolli laste kasvatamisel.

Samuti on ÜRO oma Naiste Staatuse Komisjoni 48. istungjärgul käsitlenud meeste ja poiste rolli soolise võrdõiguslikkuse edendamisel.

Nagu eespool näha, võtavad rahvusvahelised organisatsioonid üha rohkem sõna soolise võrdõiguslikkuse ja meeste rolli teemadel. Riikide sotsiaalkaitsemudelid on aga väga erinevad ning sotsiaalpoliitika teema, milles riigid soovivad enamasti säilitada täielikku otsustusõigust. Seepärast piirdutakse rahvusvahelisel tasandil pigem retoorika ja

soovitustega kui kohustuste kehtestamisega konkreetsete meetmete väljatöötamiseks. Kuidas iga riik oma perepoliitikat kujundab, on tema enda otsustada.

2.3. Riikide erinevad käsitlused perede toetamisest

Eelnevalt toodi välja, et riigil on oluline roll selles, kuidas ühiskond mõistab, milline isa on hea. Riikide lähenemised töö- ja pereelu ühitamisele sõltuvad paljuski nende healolu- või sotsiaalpoliitika ajaloolisest arengust ning praegusest korraldusest ja tüübist. Erisugust tüüpi healolusüsteemidega riikides erineb märgatavalt perede toetamine laste kasvatamisel ja isaduse toetamisel.

Näiteks **Rootsi** sotsiaaldemokraatlik ja riigi suhteliselt kõrge sotsiaalkulutuste tasemega healumudel on üles ehitatud, lähtudes inimese individuaalsetest õigustest. See tähendab, et maksude ning hüvitiste süsteemi aluseks on iga inimese õigused, mitte abikaasa või terve perekonna staatus. Oluliseks peetakse riigi toetust vanematele tööelu ja pereelu ühitamiseks hüvitiste ja teenustega. Tähtsustatakse ka soolist võrdõiguslikkust. Näiteks poliitikameetmed eeldavad mõlema vanema osalemist tööturul, mitte ühe (mehe) rolli peamise leivateenijana (Hobson 2002: 10). Kahe leivateenija mudel eeldab naiselt ja mehelt võrdset panust laste kasvatamisel ning sellest annab muu hulgas tunnistust 390 päeva⁷ pikkune tasustatud vanemapuhkus, millest 2 kuud on reserveeritud isale ja kaks emale. Vanemapuhkuse tasu on seotud eelneva palgaga, moodustades sellest 80% (MISSOC 2007: 36). Lastehoid on Rootsis iga lapsega (alates üheaastasest) pere õigus. Teenuse maksumus sõltub pere sissetulekust ning laste arvust ja kohaliku omavalitsuse kehtestatud reeglitest (Reconciliaton 2005).

Erinevalt Rootsist on **Saksamaa** konservatiivne-korporatiivne sotsiaalkaitse mudel kuni viimase ajani üles ehitatud eeldusele, et perekonnas on üks vanem peamine leiva-

Rootsi
perepoliitikas
tähtsustatakse
soolist
võrd-
õiguslikkust.

⁷ Rootsi esitab oma vanemapuhkuse pikkuse tavaliselt päevades, rõhutades sellega oma skeemi paindlikkust. Nimelt on võimalik vanemapuhkuse päevi välja võtta kuni lapse 8aastaseks saamiseni.

teenija ning teine kodune ja hoolitseb laste eest. Ühe leivateenija mudeli eelistamisest annavad tunnistust suured maksusoodustused lastega peredele, kus on üks palga saaja (Hobson 2002: 10). Samuti toetab ühe leivateenija mudelit vanemapuhkuse maksimaalne pikkus, mis on 3 aastat (Plantenga ja Remery 2005) ning kuni 2007. aastani kehtinud universaalne, palgaga mitteseotud vanemapuhkusetasu. Ühe leivateenija mudel on siiski hakanud murenema. 2007. aastal hakkas kehtima vanema eelneva palgaga seotud hüvitise süsteem (sarnane Eesti vanemahüvitise), millega kompenseeritakse 14 kuu jooksul 67% eelnevast tulust⁸. 14 kuust 2 kuud on reserveeritud isale ja 2 emale (MISSOC 2007). Traditsiooniliselt naiste suhteliselt väikese tööhõive ning viimastel aastakümnetel eriti madala sündimusega Saksamaal oli säärase poliitika uuenduse peamiseks eesmärgiks edendada naiste osalemist tööturul ja vanemate võrdset hoolitsemist lapse eest ning murda nn koduperenaisekultuuri. Mis puutub lastehoidu, siis lasteaedade korraldus ei ole Saksamaal eriti hästi arenenud ning erineb idaja lääneosas märgatavalt.

Suurbritannia liberaalne heaoluriigisüsteem paneb laste kasvatamisel peamise vastutuse perele ja üksikisikule ning teenuste pakumine on jäetud turu hooleks. Riik seab oma teenuste ja hüvitiste pakumise eelduseks pere sissetulekute taseme. Traditsiooniliselt on Ühendkuningriigis kehtinud suhteliselt lühike vanemapuhkus (26 nädalat), mida küll 2007. aastal pikendati 39 nädalale.

Sellest tasustatud osa on väga lühike – esimese 6 nädala jooksul kompenseeritakse 90% eelnevast sissetulekust (ilma ülempiirita)⁹. Edasi kehtib eelneva töötamise korral kõigile vanematele ühtne (ja madal) tasu. Isadele on lapse sünni puhuks eraldi ette nähtud 2 nädala pikkune puhkus, mida tasustatakse samuti universaalselt (MISSOC). Et lastehoiu korraldamine on Suurbritannias olnud pere vastutada ning seega suhteliselt kallid, on laialt levinud (mitteametlike) hoidjate ja -hoidude kasutamine või emade koduperenaisestaatus (Plantenga ja Remery 2005).

Nagu eespool selgitatud, mõjutab vanemapuhkuse, hüvitiste ja lastehoiusüsteemide korraldust oluliselt riigi sotsiaalkaitse mudel ning ideoloogia. Huvitav on tõdeda, et alates 2000. aastatest on mitmes Euroopa riigis toimunud olulised isasid puudutavad poliitikamuudatused – nt Islandi radikaalne vanemapuhkuse reform, kus 9kuusest vanemapuhkusest 3 kuud on määratud isale ja 3 kuud emale. Lisaks sellele Saksamaal palgaga seotud vanemahüvitise sisseseadmine, millele kehtestati ka nn issi kvoot ning Ühendkuningriigis vanemapuhkuse pikendamine ja tasustamine. Kuigi rahvusvaheliste organisatsioonide soolise võrdõiguslikkuse soovitusel on nendes arengutes kindlasti oma roll, on riigid ise oma poliitika muutmise põhjusena esile toonud mure nii madala sündimuse, laste heaolu ja soolise võrdõiguslikkuse kui ka majanduse ja tööturu olukorra pärast.

Saksamaa poliitika on kuni viimaste aastateni toetanud koduperenaisekultuuri jätkumist.

Suurbritannias on traditsiooniliselt jäetud vastutus laste kasvatamise eest perele.

⁸ Oma 67%lise asendusmäära, üsna madala ülemise lae ning suhteliselt kõrge madalaima määraga (ka mittetöötavatele vanematele) on Saksamaa süsteem küll universaalse vanemapuhkusetasu edasiarendus, ent ei ole siiski nii tugevalt seotud vanema tööpanusega kui nt Eesti või Rootsi vanemahüvitise süsteem.

⁹ Kuni aprillini 2007 kehtis 26 nädala pikkune vanemapuhkus, mida pikendati 39 nädalani (MISSOC). Ka 6 nädala tasu tekkis üsna hiljuti, enne seda oli vanemapuhkus tasustamata.

3. Isadus, vanemate tööhõive ja toetavad poliitikameetmed Eestis

3.1. Mehelikkus ja isadus Eestis: hoiakud ja käitumine

Mõistmaks isadust puudutavat poliitikat Eestis, peab muu hulgas vaatama, millised on ühiskonnas kehtivad arusaamad isadusest. Viimased kujundavad nii inimeste hoiakuid, käitumist kui ka vastavat poliitikat.

Eestlaste hoiakute ja käitumise mõistmisel ja tõlgendamisel tuleb kindlasti arvesse võtta asjaolu, et Eesti on **postsotsialistlik ühiskond**. Meil on tavaks naiste osalemine palgatööl ning ühiskonnas on aktsepteeritud laste käimine lasteaias. Ent teisalt nõustus 2008. aastal 71% eestimaalastest väitega, et naised on õnnelikumad, kui nad pühendavad end kodule ja perele (RISC 2008). See hoiak võib peegeldada nõukoguliku mentaliteedi mõju, mille puhul formaalne võrdõiguslikkus avalikus ja tööelus tähendas naistele tegelikkuses topeltkoormat (vt nt Maydell 2006: 240–241). Täisajaga töö kõrval oli ja on siiani ka enamuse kodustest kohustustest ja lastekasvatamisega seonduvast naiste kanda (vt nt Sooline ebavõrdsus Eestis 2006, Ajakasutus 2001).

Eestimaalaste hoiakud isa osalemise suhtes laste kasvatamisel on üsna vastuolulised. 2008. aasta alguses nõustus 98% eestimaalastest väitega, et „laste kasvatamine ja nendega tegelemine on võrdselt nii ema kui isa kohustus”. Teisalt, sama uurimus kinnitab eestimaalaste kindlat arusaama, et mehe ülesanne on pakkuda perele eeskätt majanduslikku kindlust. Selle väitega nõustus 86% vastanutest (RISC 2008). Viimane hoiak peegeldub ka pere igapäevaelus, kus valdav enamuse laste kasvatamise ja kodutööde koormast langeb naistele. Eriti lastega peredes tunnevad naised (64%), et nende peal on liiga suur kodutööde koorem. Meestest tundis sama 13%. Teisalt naistest 16% ja meestest 70% ei ole kunagi tundnud, et nende

kanda on liiga palju kodutöid (Sooline ebavõrdsus Eestis 2006).

Positiivne ilming on see, et hoiakute tasandil eksisteerib pooldav suhtumine isa osalemisse beebi ja väikelapse eest hoolitsemisel. 2006. aastal nõustus 78% eestimaalastest, et on loomulik, kui isad on mõnda aega väikelastega kodus¹⁰. Samal ajal peetakse üsna enesestmõistetavaks, et beebi ja väikelapse eest peaks hoolitsema peamiselt ema (69% vastanutest). Viimase väitega nõustusid keskmisest vähem mitte-eestlastest mehed ja isad ise (RISC 2006).

Lisaks eespool toodud väidetele küsiti inimeste arvamust ka selle kohta, kui vanemahüvitisest reserveeritaks üks kuu vaid isadele. Selle ettepaneku suhtes olid hoiakud vastandlikud. Kui 56% vastanutest nõustus, et vanemahüvitisest võiks üks kuu olla määratud kasutamiseks vaid isale, siis 30% oli selle vastu ja ülejäänutel ei olnud seisukohta. On, huvitav, et nn **issi kuu** poolt olid keskmisest enam väikelaste isad ning vastu olid keskmisest enam ise lapsega kodus olevad emad (RISC 2006). 2008. aastal tehtud uuringus pooldas 30% Eesti elanikest, et isad võiksid olla lastega kodus kuni 3 nädalat, 37% arvas, et sobiv aeg on 1–3 kuud ning 22% pooldas 4 kuu kuni 1,5 aasta pikkust perioodi. Pikema kodus olemise poolt olid pigem noored ja lühema perioodi poolt mitte-eestlased (RISC 2008). Võib oletada, et väikelaste emade hoiakus peegeldub vastumeelsus ära anda oma privileege, võimu ja sotsiaalset heakskiitu, mis seonduvad lapse eest hoolitsemisega. On ju kodune elu ja laste kasvatamine see valdkond, mis on olnud traditsiooniliselt naise ja ema identiteedi keskmes.

Lisaks küsitlustele on Eestis korraldatud ka kvalitatiivseid uurimusi, mis avavad sügavuti nii meeste kui naiste hoiakuid isade rolli

Eestimaalaste hoiakud isadusse on vastukäivad.

Eestis eeldatakse, et mees on pere leivateenija.

¹⁰ 78% vastanutest nõustus väitega, et „tänapäeval on igati loomulik, et isad on väikeste lastega mõnda aega kodus”.

suhtes imikute ja väikelaste eest hoolitsemisel ja kojujäämisel. On leitud, et isad ei jää koju üksnes siis, kui see on perele majanduslikult kasulik, vaid see on seotud ka mitmesuguste hoiakute ja väärtustega¹¹. Eesti mehed tunnevad ennast asendamatuks tööl, kuid mitte kodus (Karu ja Kasearu 2007).

Eestis valitsevate hoiakute kohta võib kokkuvõttes öelda, et kuigi valitseb arusaam mehest kui pere peamisest leivateenijast, on märgata nihkeid arusaamades, mis aksepteerivad mehi ka nn hoolitseja rollis. Muudatustele hoiakutes vihjavad ka muudatused näiteks vanemahüvitise ja isapuhkuse kasutamises, mida käsitletakse edaspidi peatükis 3.3.

3.2. Eesti emade ja isade tööhõivekäitumine

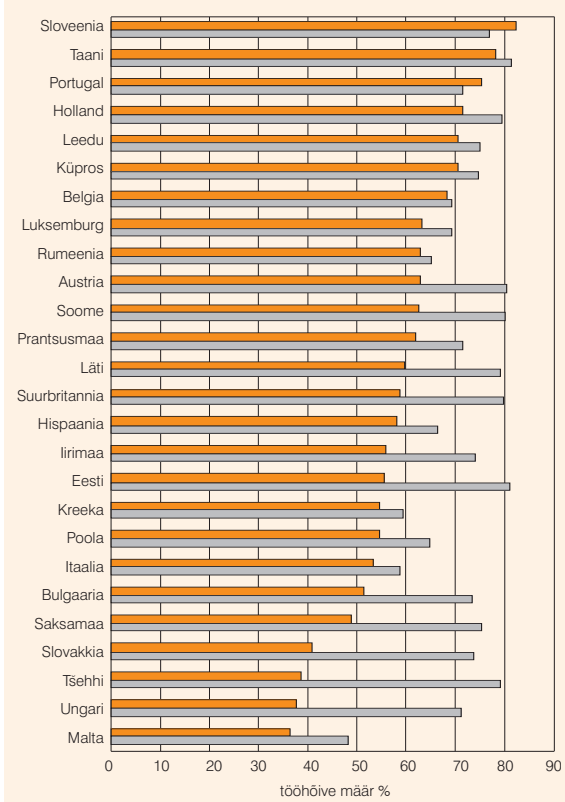
Eestis on Nõukogude okupatsiooni pärandina naiste tööhõive olnud traditsiooniliselt kõrge. Euroopa Liidu keskmisest (58% 2007. a) on see kõrgem (66%) ning ületab ka Lissaboni strateegias seatud eesmärgi (60%). Kuid emaks saamine tähendab Eestis naistele üldjuhul mitmeks aastaks tööst loobumist. Seda toetavad ka riiklikud poliitikameetmed – vanemahüvitisega kehtestatud nn tiheduspreemia¹² soosib laste sündi vähem kui 2,5 aasta tagant, kombineerituna 3aastase lapsehoolduspuhkusega. Teisalt, mehi laste sünd niiviisi ei mõjuta – väikelastega mehed töötavad rohkem kui ilma lasteta mehed. Seda kinnitavad ühelt poolt ilma lasteta ning väikelaste vanemate tööhõive määrad ja teisalt Eestis tehtud kvalitatiivsed uurimused (Karu ja Kasearu 2007, Pajumets 2008). Ilma väikelasteta 20–49aastaste naiste ja meeste tööhõive määrad on üsna sarnased (meestel 82% ja naistel 81%). Seevastu kuni 6aastase noorima lapsega inimeste puhul oli 2006. aastal naistest hõivatud vaid 56% ja meestest koguni 93% (Statistikaamet). Kui vaadata

veelgi väiksemate laste emasid, siis 2007. aastal töötas 0–3aastaste laste emadest kõigest 37%. Laste vanemaks saades naasevad paljud naised jälle tööle. 4–14aastaste lastega naiste hõivemäär oli 2007. aastal 87% (isadel 89%) (Statistikaamet).

Lisaks eelnevale oli 2007. aastal Eestis 37 400 naist tööturul eemal sellepärast, et nad olid kas rasedus- ja sünnituspuhkusel, lapsehoolduspuhkusel või pidid hoolitsema laste või teiste pereliikmete eest. Kui jätta ametlikud puhkused kõrvale, siis hoolduskohustuse töid tööturul mitteosalemise põhjusena esile 11 100 naist (Statistikaamet).

Huvitav on märkida, et Euroopa Liidu riikides on väikelaste emade tööturul eemale jäämine tavaline just endistes idabloki maades (joonis 1) ning riikides, kus lastehoid ei ole kõigile peredele hästi kättesaadav (nt Saksamaa, Austria, Suurbritannia).

Joonis 1. Väikelastega (0–6 aastat) ja ilma lasteta naiste (20–49aastased) tööhõivemäärad (%) ELi riikides (v.a Rootsi) 2006. a

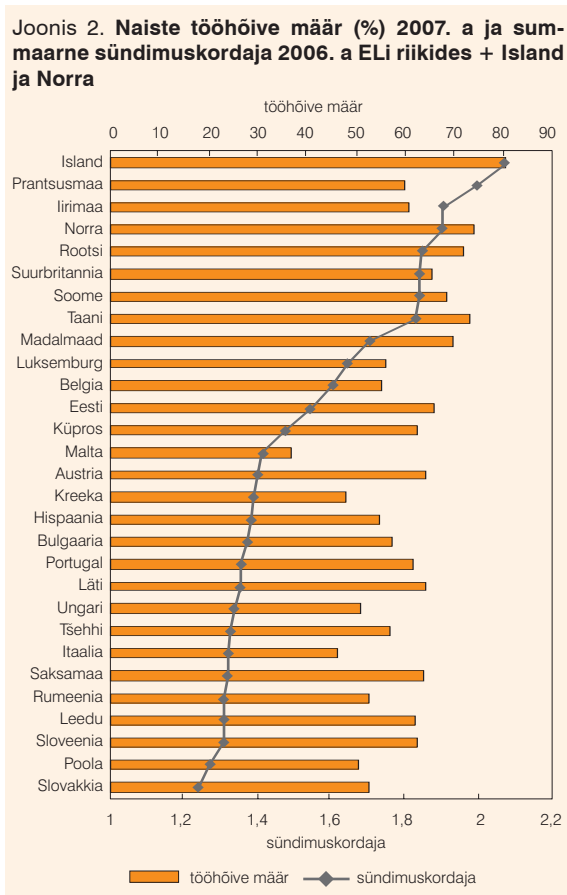
Allikas: Euroopa Komisjon (2007).

¹¹ Isade endi koju jäämise poolt ja vastu esitatud argumente on analüüsitud Sotsiaalministeeriumi toimetises nr 9/2007.

¹² Kui kahe lapse vanusevahe on alla 2½ aasta, määratakse vanemahüvitis samas suuruses kui esimese lapse eest (Vanemahüvitise seadus), selline korraldus julgustab saama lapsi järjest ning laste sünni vahel mitte naasma tööturule.

Üha rohkem tunnustatakse isa ka hoolitsevas rollis.

Vaadates Euroopa maade kõige kõrgema sündimusega riike (Island, Rootsi, Norra, Taani, Prantsusmaa, Soome, Iirimaa), võib täheldada huvitavat seost – sageli on neis riikides (v.a Iirimaa, Prantsusmaa) ka naiste tööhõive kõrge (joonis 2).

Allikas: Eurostat.

Suur osa Eesti naistest astub laste sündides mitmeks aastaks tööturul täielikult välja.

Kokkuvõttes saab tõdeda, et Eesti on väike-lastega emade tööturukäitumise poolest sarnasem pigem teiste postsotsialistlike ja konservatiivsete riikidega (nt Saksamaa) kui Põhjamaadega, kes võiksid oma kõrge tööhõive ja kõrge sündimusega olla Eestile eeskujuks.

3.3. Isadust toetavad poliitikameetmed Eestis

Eesti sotsiaalpoliitikat ei ole võimalik isoleerida ühe n-ö puhta heoluriigi tüübi järgi. Meil kehtivad nii tüüpilisele sotsiaaldemokraatlikule, liberaalsele kui ka konservatiivsele sotsiaalmudelile omased meetmed. Enamus perepoliitika meetmeid on põhimõtteliselt avatud ka isadele, samas on

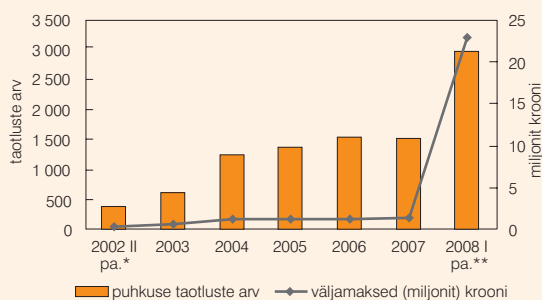
ka üksikuid üksnes isadele suunatud meetmeid, nt isapuhkus lapse sünni puhul.

Kõige otsesemalt isadele suunatud meede on **isapuhkus**. Isapuhkus hakkas kehtima 2002. aastal ning kuni 2007. aastani oli selle pikkus 14 kalendripäeva ja seda tasustati väga madalalt (66 krooni päevas). Alates 2008. aasta 1. jaanuarist on isapuhkuse pikkus 10 tööpäeva ning puhkepäevi hüvitatakse 100% ulatuses isa eelnevast palgast. Siiski on seatud puhkusetasule ülempiir kolmekordse keskmise palga ulatuses. Isapuhkust on meestel võimalik võtta vahetult enne või pärast lapse sündi, s.o naise rasedus-sünnituspuhkuse ajal või kuni lapse 2kuuseks saamiseni (Puhkuseseadus) Isapuhkuse eesmärgiks on seaduses sõnastatud „isa rolli väärtustamine ühiskonnas ja peresidemete tugevdamine. Isa rolli väärtustatakse läbi tasustatud puhkuse andmise isadele, et isa saaks olla kodus koos ema ja lapsega, samas kaotamata sissetulekut.” (Puhkuseseaduse muutmise seletuskiri). Kuigi isapuhkuse näol on tegemist kõige otsesemalt isadele suunatud meetmega, on ka selle eesmärk sõnastatud üldiselt ja ilma otsese viiteta soolisele võrdõiguslikkusele ning sellele, et isa võiks võtta hoolitseja rolli. Seletuskirja mõjude osas on küll siiski arutletud ka selle üle, et see puhkus võiks julgustada isasid võtma aktiivsemat vanema rolli ning võiks edaspidi positiivselt mõjuda naiste kohtlemisele tööturul (Puhkuseseaduse muutmise seletuskiri). Isapuhkuse kasutamine on pidevalt kasvanud ning hüppeliselt kasvas puhkusepäevade kasutamine 2008. aastal, kui rahaline hüvitis seoti isa palgaga (vt joonis 3). Kui 2003. aastal võttis isapuhkuse päevi välja vaid 617 ning 2007. aastal 1516 isa, siis 2008. aasta I poolaastal oli neid juba 2971 (Sotsiaalkindlustusamet).

Järgmine oluline isasid mõjutav meede on **vanemahüvitis**, mis rakendus 2004. aasta alguses. Alates 2008. aastast makstakse vanemahüvitist 575 päeva (k.a sünnitushüvitise päevad) või kuni lapse 18 kuu vanuseks saamiseni, kui emal ei olnud õigust sünnitushüvitisele (vt ka tabel 1 vanema-

hüvitise pikkuse ja määrade muutmise kohta). Vanemahüvitise suurus on 100% lapse sünnile eelnenud kalendriaasta keskmisest palgast. Ka sellele hüvitisele on kehtestatud lagi, mis 2008. aastal oli 25 209 krooni kuus. Vanemahüvitisel on ka oma alammäär, mida makstakse vanematele, kes enne lapse sündi ei töötanud. Kui aga vanem töötas, ent tema palk oli väiksem kui alampalk, makstakse hüvitist alampalga määras. See säte näitab veelgi, kuivõrd hinnatakse vanema sidet tööturuga.

Joonis 3. Isapuhkuse kasutamine 2002.–2008. a

* Sotsiaalkindlustusamet alustas täiendavate lapsepuhkuste päevade hüvitamist juulis 2002, mistõttu 2002. a andmed on II poolaasta kohta.

** 2008. aastast alates nimetati isale lapse sünniga seoses antav täiendav lapsepuhkus ümber isapuhkuseks ning pikkus tööpäevades, mitte kalendripäevades.

Allikas: Sotsiaalkindlustusamet.

Vanemad võivad hüvitist võtta kordamööda ning isadel tekib õigus vanemahüvitisele alates lapse 70 päeva vanuseks saamisest. Ehk enne seda on ema ja lapse tervise kaitsmise eesmärgil vanemahüvitist võimalik võtta vaid emal. Kuni 2007. aastani kehtis piirang, et lapse esimesel 6 elukuul võib vanemahüvitist saada ainult ema. See nõue tühistati vastuolu tõttu nii põhiseaduse kui ka soolise võrdõiguslikkuse seadusega. See muudatus viitab asjaolule, et põhimõtteliselt tunnustatakse isade õigust ning võimet hoolitseda imiku eest.

Tabel 1. Vanemahüvitise maksmise pikkuse ja määra muutumine 2004.–2007. a

	2004	2005	2006	2007	2008
Maksmise pikkus (päevades)	365	365	455	455	575
... mittetöötaval vanemal (kuudes)	11	11	14	14	18
Vanemahüvitise määr (kr)	2 200	2 200	2 480	2 690	3 600
Vanemahüvitise alampalga määras (kr)	2 480	2 690	3 000	3 600	4 350
Vanemahüvitise maksimaalne suurus (kr)	15 741	17 472	19 191	21 624	25 209

Vanemahüvitise meetme eesmärgiks on „vältida pere sissetulekute järsku vähenemist seoses lapse sünniga, hüvitades väikelaste vanematele laste kasvatamise tõttu saamata jäänud tulu” (Vanemahüvitise seadus). Tegemist on neutraalselt sõnastatud eesmärgiga, kus pole mainitud ei isasid ega emasid. Kuigi vanemahüvitise poliitika eeldab naiste osalemist tööturul ning kahe leivateenijaga perekonda, ei ole riiklikul tasemel selle meetme eesmärgiks seatud meeste kaasamist võrdselt laste kasvatamisse ning kodutööde tegemisse.

Erinevalt näiteks Rootsi, Islandi, Norra (ja ka Saksamaa) vanemahüvitise mudelist puuduvad Eestis ainult isadele määratud kuud. Võib nentida, et traditsiooniline sooline tööjaotus peegeldub nii poliitikameetmete kujundamises kui ka inimeste hoiakutes ja käitumises, sest vanemahüvitise kasutajate seas on olnud mehi väga vähe – 2006. aastal ligi 2%. See arv on siiski veidi kasvanud – 2007. aastal oli vanemahüvitise saajatest isasid pea 4%. Kui emadest sai maksimummääras hüvitist 4%, siis isadest 16%. Mõningaste mõõndustega võib öelda, et Eesti vanemahüvitise skeem on omane sotsiaaldemokraatlikule süsteemile (puudub siiski selgelt nimetatud võrdõiguslikkuse siht), kuna rõhutab palga 100%lise asendusmääraga vanema tööturul osalemise olulisust.

Lapsehoolduspuhkus on Eesti riiklike perepoliitika meetmete seas samuti oluline. See on puhkus, mida lapse vanem või hooldaja võib võtta kuni lapse 3aastaseks saamiseni. Lapsehoolduspuhkuse ajal säilitatakse töötavale vanemale tema töökoht ning õigus puhkusele on lapse emal, isal või mõnel teisel pereliikmel. Kui puhkust kasutab mõni teine pereliige, peab selleks olema tööandja nõusolek. Lapsehoolduspuhkuse võtja võib vahetuda, st et puhkust võivad võtta nii ema kui isa või keegi teine tegelik lapse hooldaja. Seda puhkust võib võtta välja korraga või osadena – aga ikka vaid lapse kolme esimese eluaasta jooksul (Puhkuseseadus). Lapsehoolduspuhkusel olijale makstakse ka lapsehooldustasu, mis on kõigile ühesugune

Eesti perepoliitika meetmete eesmärkides pole toonitatud isadust või soolist võrdõiguslikkust.

Isapuhkus on ainuke meede Eestis, mille selgesõnaline eesmärk on väärtustada isadust.

(2008. a 600 kr)¹³. Ka lapsehoolduspuhkuse eesmärgiks ei ole kuidagi moodi seatud isade aktiivset osalust pereelus. See on jällegi võimalikult neutraalselt sõnastatud meede. Vältimaks, et neutraalset sõnastust tõlgendatakse praktikas vaid emakeskselt, oleks tarvis nii meetme eesmärgi kui ka sõnastuse puhul arvestada isade, aga miks mitte ka teiste hooldajate õigusi. Lapsehoolduspuhkusel viibijate soolise jaotuse kohta puudub täpne info. Lapsehoolduspuhkust võib pidada pigem konservatiivsele sotsiaalmudelile omaseks meetmeks. Oma kolmeaastase pikkuse ning väga madala ühesuguse tasuga (pärast vanemahüvitise lõppemist) eeldab see ühe leivateenijaga perekonna mudelit. Nii pikk lapsehoolduspuhkus on omane pigem nn koduperenaise-kultuuriga riikidele (nt Saksamaa, Austria, Ungari).

Teisi universaalseid peretoetusi, näiteks riiklikku sünnitoetust, lapsetoetust, üksikvanematoetust jmt, võivad taotleda nii ema kui isa.

Haige lapse eest hoolitsemiseks on töötaval vanemal võimalik võtta **hoolduslehte**, mida kompenseeritakse riigi poolt 100% ulatuses vanema palgast. Eestis on alla 12aastase lapse haiguse puhul pea igal viiendal haigusjuhtumil kojujääjaks mees (19%) (vt tabel 2).

Tabel 2. Alla 12aastase lapse vanema ajutine töövõimetushüvitus ehk hooldusleht 2003. ja 2007. a

	2003		2007	
	Naised	Mehed	Naised	Mehed
Lehtede arv (tuh)	55,1	11,1	82,8	19,7
Summa (mln kr)	64,6	23,8	140,1	68,9
Päevi (tuh)	466,9	97,2	668,4	169,5
Osakaal (%)	83	17	81	19

Allikas: Eesti Haigekassa.

Siinkohal on huvitav tõdeda, et isadele makstav haigushüvitis, mis on 100% eelnevast palgast, on poole suurem kui emadel ehk hoolduspäevi võtvate isade palk on keskmiselt poole kõrgem kui hoolduspäevi võtvate emade oma. Kui haige lapsega koju jäävate emade hüvitis oli 2007. aastal kesk-

miselt 209 krooni päevas, siis kojujäävatel isadel oli see keskmiselt 406 krooni (Haigekassa). Üheks oletuseks võib olla, et paljudel juhtudel jäävad mehed haige lapsega koju siis, kui see on perele majanduslikult kasulik. Teised võimalikud põhjused võivad olla veel naiste ja meeste palgavahe või kõrgemalt haritud (ja seega paremini teenivate) meeste valmisolek jääda haige lapsega koju.

Töölusse puutub ka alla 3aastase lapse vanema **vallandamise keeld**, kelle hulka kuuluvad ka isad (Töölepinguseadus). Selle meetme algne eesmärk on olnud kaitsta väikelaste vanemaid (peamiselt emasid) tööandjapoolse töölepingu lõpetamise eest, sest just väikelastega naised on tööturul nõrgemas positsioonis, kuna eeldatakse, et tööandja on huvitatud nendest töötajatest, kes saavad maksimaalselt tööle pühenduda.

Hea **lastehoiu** korraldus toetab kaudselt ka hoolitsevat isadust. Päevahoiusüsteem lähtub eeldusest, et üks vanem ei ole kodune, vaid vanemad töötavad või õpivad. Pered (nii isad kui emad) ei ole eeldatavasti nõus, et isa on mõned kuud lapsega kodus, kui on selge, et üks vanem peab lapsega kodus olema ka pärast vanemahüvitise perioodi lõppu, sest taskukohane ja kvaliteetne päevahoid pole kättesaadav. Sageli eelistavad isad jääda koju just veidi vanema lapsega, mitte päris väikese imikuga ning loogiline jätk sellele on paljude perede jaoks päevahoiu kasutamine.

Lastehoiu organiseerimise kohustus on Eestis seadusega pandud kohalikele omavalitsustele (Kohaliku omavalitsuse seadus, Koolieelsete lasteasutuste seadus). Seaduse järgi peavad kohalikud omavalitsused võimaldama koolieelses lasteasutuses käia kõigil 1–7aastastel lastel (Koolieelse lasteasutuse seadus). Laste käimine lasteaias on Eestis pigem reegel kui erand. Kui üle 1aastastest lastest käis lasteasutuses 2007. aastal 10%, siis 3–6aastastest juba 86% (Statistikaamet). Viimaste aastate suurenenud sündimus, siseränne ning kohalike omavalitsuste probleemid planeerimisel on viinud

¹³ Erineva arvu ja vanusega lastega peredes lapsehooldustasu erineb. Täpsemat infot annab peretoetuste seadus.

olukorrani, kus taskukohane ja kvaliteetne lastehoid ei ole kõigile (eriti Tallinna ja selle lähiümbruse ning Tartu) lastevanematele kättesaadav (Ainsaar ja Soo 2008). Seega on turu roll lastehoiuteenuste pakkumisel oluliselt suurenenud. Mitmed omavalitsused on erahoidjate ja -hoidude kasutamise suundumust ka toetanud, luues toetuskeeme sellistele teenusepakkujatele.

Eesti vanemapuhkuste ja peretoetuste sooneutraalsust tajutakse avalikkuses eeskätt emakesksena, mille taga võib näha levinud arvamust, et laste kasvatamine on naiste asi ning isa rolli oluliseks ei peeta. Järelikult tuleb edaspidi mõelda sellele, kuidas hoolitsevat isadust toetada meetmetega, mis lähtuksid nende vajadustest.

4. Hoolitsevat isadust toetavate poliitikameetmete mõjud

Järgnevalt vaadatakse isadusega seotud meetmete mõjusid eri riikide näitel. Peamiselt on analüüsitud isa- ja vanemapuhkust ning sellega seotud hüvitisi, mis on olulised meetmed hoolitseva isaduse toetamisel. Mõjusid analüüsides vaadeldakse mõju erinevatele sihtgruppidele – nii meestele, naistele, lastele kui ühiskonnale laiemalt.

4.1. Mõjud meestele

Edaspidi käsitletakse meetmete mõju meestele. Kus võimalik, vaadatakse ka seda, millised tegurid mõjutavad meetmete kasutamist ja soovitud mõju saavutamist.

Esimene võimalus isadel oma lapse eest hoolitsemisel aktiivselt osaleda on nn **isapuhkuse** võtmine, mida võimaldatakse vahetult enne või pärast lapse sündi. Eesti kohta on teada, et näiteks 2008. aasta I poolel võtsid 2971 isa lapse sünni puhul puhkust (Sotsiaalkindlustusamet), et olla koos emaga kodus. Kas ja kuidas see mõjutab nende tegelikku käitumist lapse eest hoolitsemisel, ei ole teada. Küll on aga sarnast teemat uuritud Suurbritannias, kus leiti, et on selge side isa puhkuse-võtmise¹⁴ ja töökoormuse vähendamise ning hilisema (8–12kuuse) lapse eest hoolitsemise vahel (Tanaka 2007). Võrreldes puhkust mitte võtnud isadega, oli lapse sünni puhul kodus olnud isade puhul tõenäosus vahetada lapse mähkmeid suu-

rem 25%, toita last 19% ja ärgata öösel 19%. Seevastu isad, kes tegid ületunde, olid teiste isadega võrreldes vähem valmis oma lapse eest hoolitsema – 17% väiksema tõenäosusega vaatasid nad aeg-ajalt lapse järele, 18% vähem vahetasid mähkmeid, 22% vähem toitsid last ja 10% vähem tõusid vajadusel öösel üles.

Samas uurimuses leiti ka, et isad, kellel oli võimalus rakendada paindlikku töögraafikut, töötasid nädalas vähem tunde kui isad, kellel seda võimalust polnud. Me ei saa kindlalt väita, et puhkuse võtmine paneb isad rohkem laste eest hoolitsema, sest võib-olla võtavad puhkust pigem isad, kelle väärtushoiakud toetavad enam laste kasvatamisel osalemist. Võib siiski öelda, et isadele pakutavad puhkuse ja paindliku töötamise võimalused võivad oluliselt suurendada meeste reaalselt osalemist laste eest hoolitsemisel.

Järgnevalt käsitletakse isadele mõeldud **vanemapuhkust**, mille eesmärgiks on lapse eest hoolitsemine. Riikides, kus vanemapuhkus on perele antud õigus ehk vanemad ise otsustavad, kumb on lapsega kodus, on koju jäävate isade hulk väga väike. Nagu eelnevalt mainitud, on ka Eestis vanemahüvitise saajatest vaid ligi 4% mehi. Riikides, kus vanemapuhkus on individuaalne õigus ehk teatud osa vanemapuhkuse kasutamise õigusest on antud ainult emale või isale ning

Isapuhkuse võtmine suurendab isade osalust igapäevases lapse eest hoolitsemises.

Paindliku töötamise võimalus võib suurendada isade osalust lapse eest hoolitsemisel.

¹⁴ Tegemist oli 2000–2002 korraldatud kohortuuringuga, kus osales 18 000 peret. Lapse sünni puhul võttis puhkust 80% isadest ning selle keskmine pikkus oli nädal (Tanaka 2007).

Perele
antud
vanema-
puhkuse osa
kasutavad
valdavalt emad.

see on suhteliselt hästi tasustatud, jäävad isad märksa rohkem lapsega koju. Nii Islandil¹⁵ (Moss 2006), Norras kui ka Rootsis kasutab üle 80% isadest oma individuaalset õigust vanemapuhkusele (Moss ja Deven 2006).

Isegi riikides, kus isad oma individuaalse puhkuse aktiivselt välja võtavad, kasutavad emad valdava enamuse ülejäänud vanemapuhkusest ning praktikas muutub perele antud puhkuse õigus automaatselt **naise puhkuseks**. Näiteks Rootsis kasutavad isad 18% kõigist puhkusepäevadest (2004. a). Islandil kasutas vaid 17% meestest 2004. aastal rohkem vanemapuhkuse päevi kui oli nende individuaalne õigus (ehk 3 kuud) (Gislason 2007). Norras kasutab 13% isadest rohkem päevi, kui neile on otseselt määratud (Brandth ja Kvande 2002). Järelikult reaalselt ei ole vanemapuhkus naiste ja meeste vahel jagatud võrdselt ka nendes riikides, mis on teinud suuri pingutusi isade kaasamiseks. Kui puhkuse kasutamine on pere otsustada, siis kaldutakse seda pidama ema õiguseks, mis näitab traditsiooniliste hoiakute püsimist.

Millised tegurid mõjutavad isade ja emade puhkuse võtmist? Rootsis tehtud uurimustes on leitud, et **vanemapuhkuse päevi** kasutavad vähem isad, kes arvavad, et see ei ole neile majanduslikult soodne. Lisaks sellele mehed, kelle hoiakud meestele ja naistele sobilike rollide suhtes on pigem traditsioonilised. Samuti leidsid nii naised kui mehed, et võrdse puhkuse jagamise takistuseks on naiste soov koju jääda (Haas ja Hwang 2008). Rootsi kohta on ka leitud, et isad lühendavad oma vanemapuhkust, kui neile tundub, et nende tööle võib eemalviibimine väga halvasti mõjuda. Teisalt mõjutab isade vanemapuhkuse pikkust see, kui pikka puhkust teised isad tema organisatsioonis võtavad. Samas emade töökoha-olukord ei paista isade käitumist kuigivõrd mõjutavat. Erandiks vaid asjaolu, kui ema töötab valdavalt naistöötajatega organisatsioonis. Sellisel juhul võtavad isad vähem puhkust. Sama

uurimus tõi esile, et Rootsi isadest kasutavad vähem vanemapuhkuse päevi need mehed, kes töötavad erasektoris, väikeettevõtetes ja organisatsioonides, kus enamus töötajaid on mehed. Rohkem puhkusepäevi võtavad aga mehed, kes töötavad suurtes organisatsioonides. Nii naiste kui meeste puhkuse võtmist mõjutab asjaolu, milline on kummagi vanema töökohas teiste vanemate käitumine. Mõlema vanema töökoha kogemus peab olema sarnane (ehk mõlemas kollektiivis võtavad isad suhteliselt pikka puhkust), et see avaldaks isade puhkuse pikkusele positiivset mõju (Bygren ja Duvander 2006).

Rootsis kasutavad rohkem vanemapuhkuse päevi isad, kelle laste emad olid kõrgemini haritud, tööturuga kindlalt seotud ning suhteliselt kõrgema palgaga. Samas analüüsis leiti, et vähem kasutavad vanemapuhkust vähemharitud ning väiksemapalgalised isad. Isad võtavad vähem puhkust, kui emal on madalam haridustase ja sissetulek ning tööalane seisund. Leiti, et vähem teenivad naised eelistavad pigem ise kogu puhkuse ära kasutada. Ühe võimaliku põhjusena on toodud asjaolu, et rahuldust mittepakkuvale tööle eelistatakse lapse kasvatamist. Kodus olemist tajutakse parema eneseteotusena (Sundström ja Duvander 2002). Kokkuvõtlikult võib öelda, et nii isade kui emade puhkuse võtmisel mängib märgatavat rolli nende tööalane positsioon, organisatsioonikultuur, samuti haridustase.

Lastega kodus olemine ei pruugi mõjuda negatiivselt mitte ainult naiste, vaid ka kodus olnud meeste tööalasele edule. Ühiskonnas, kus on levinud traditsioonilised arusaamad mehelikkusest ja naiselikkusest ning koju jäämine ei ole isadele norm, võib lastega kodus olemine mõjutada negatiivselt meeste tööelu ja enesehinnangut. Neid mehi, kes erinevad traditsioonilisest mehelikkuse normist, nähakse eranditena ja tõrjutakse. Näiteks karjäärivõimaluste mõttes puudutab nn **klaaslagi** ehk barjäär, millest kõrgematele ametikohtadele edasi liikuda on väga raske,

¹⁵ 2003. a kasutas 83% isadest oma õigust vanemapuhkusele. 17% isadest võtsid oma puhkuse välja n-ö ühes tükis, samas kui emadest tegi seda 59%. Valdav enamus isadid ja ülejäänud emad võtsid oma vanemapuhkuse välja kahe või enama osana (Moss 2006).

Isade
vanema-
puhkuse
võtmist
mõjutab
positiivselt nii
ema kui isa
kõrgem
haridus, hea
side tööturuga,
toetav
organisat-
sioonikultuur.

nii naisi kui ka marginaliseeritud mehi (Gärtner 2005: 175).

Rootsis on leitud, et enne nn issi kuu keh-
testamist vanemapuhkust võtnud meeste¹⁶
sissetulekud vähenesid märgatavalt, võrrel-
des puhkust mitte võtnud isadega. Nega-
tiivne mõju isade palgale oli oluliselt suurem
kui töölt eemal viibimisega seotud teadmiste
ja kvalifikatsiooni vähenemine, mis võiks
olla objektiivne selgitus palga vähenemisele.
Seega on ühe võimaliku seletusena isade
“karistamise” kohta tööturul toodud asjaolu,
et puhkuse võtmist tõlgendavad tööandjad
signaalina, mis näitab mehe vähest tööle
motiveeritust. Emade puhul aga käituvad
tööandjad teisiti, sest pea kõik naised võta-
vad vanemapuhkust. Järelikult ei signaleeri
see tööandjale midagi. Emade puhul leiti
samas uurimuses, et tavapäraselt vanema-
puhkust ületav lisapuhkus või tööelust tea-
tud ajaks üldse välja astumine ehk pikem
karjääriripaus mõjub naiste edasistele sisse-
tulekutele samamoodi negatiivselt (Albrecht
et al 1998). Kokkuvõtlikult saab öelda, et
isasid, kes on nn vanemapuhkuse pioneerid,
võib tööturul tabada karistamine. Ometigi
võib oletada, et puhkuse võtmise negatiivne
mõju meeste karjäärile kaob, kui isade va-
nemapuhkuse võtmine muutub ühiskonnas
pigem normiks kui erandiks.

On ka leitud, et paljud mehed, kes on aktiivselt
seotud nn hoolitsejarolliga, elavad läbi teatud
soorolli ärrituse faasi, mis paneb neid
tundma, et nad ei ole justkui „päris mehed”.
Need nn ebamehelikkuse jooned näitavad
väga selgelt, kui võrd tihedalt on seotud
arusaam mehelikkusest ja tööst (Gärtner
2005: 175). Nii Eesti isade ja lapsehooldus-
puhkuse kohta käivad uurimused (Karu ja
Kasearu 2007, Pajumets 2007) kui ka Rootsis
tehtud uurimused (Brandth ja Kvande 2001,
2002; Haas, Allard ja Hwang 2002, tsiteeri-
tud Bygren ja Duvander 2006) on näidanud,
et meeste identiteet on väga tugevalt seotud
töötamisega ning isadel on raske töökohalt
isegi ajutiselt lahkuda.

Nagu eelnevalt mainitud, on just väikelaste
isade seas tööhõive kõige kõrgem ning nad
veedavad keskmisest enam tunde palgatööl.
On aga leitud, et isade suurel töökoormusel
on negatiivne mõju vanematevahelisele
lapsehoolduskohustuse jagamisele. See tä-
hendab, et mida rohkem teeb mees üle-
tunnitööd, seda väiksem on võimalus, et ta
asub hoolitseva isa rolli. Samuti on selgitatud,
et meeste osalusele kodutööde jagamises
avaldab negatiivset mõju naiste osa-ajaga
töötamine. See tähendab, et kui naine töötab
osa-ajaga, langeb tema peale ka enamus
kodutööde koormast. Isaduse ja töökultuuri
uurijad Linda Haas ja Philip Hwang (2005)
on arvamisel, et poliitikameetmed, mis on
suunatud kõikide töötajate tavapärase töö-
päeva lühendamisele, aitaksid suurendada
ka teiste meeste suunatud meetmete edu-
kust. Kokkuvõtlikult võib öelda, et meeste
ületunnitöö vähenemine võiks kaasa tuua
õiglasema tööjaotuse kodus.

Nn issi kuude poliitikast on loodetud tuge-
vat potentsiaali **peresisese tööjaotuse** ning
laste kasvatamise võrdsemale jagamisele.
2004. aastal Rootsis tehtud uurimus leidis
aga, et isad, kes lihtsalt võtavad 2 kuud või
vähem puhkust, ei võtnud hiljem keskmis-
est rohkem osa laste eest hoolitsemisest ega
olnud neil ka pärast puhkuse lõppemist
lastega keskmisest lähedasemad suhted
(Haas ja Hwang 2005, Ekberg *et al* 2004).
Siinkohal tuleb arvestada asjaolu, et soo-
suhteid mõjutavad väga paljud struktuursed
asjaolud ning vanemapuhkuse korraldus
on vaid üks paljudest. On välja toodud, et
võrdse puhkuse jagamise takistuseks võivad
Rootsis olla naiste väiksemad võimalused
leida hästitasustatud, eneseteostust tagavat
tööd. Niikaua kui naiste võimalused töö-
elus ei ole sama head kui meestel, eelistavad
nad jääda peamisteks laste eest hoolitse-
jateks ning meeste soov lastekasvatamises
rohkem osaleda võib sattuda vastasseisu
naiste sooviga olla nii enda kui teiste arvates
„hea ema” (Haas ja Hwang 2005).

Negatiivselt
mõjutab
meeste
vanema-
puhkuse
võtmist nii isa
kui ema madal
haridustase,
madal
sissetulek, isa
töötamine
juhipositsioonil,
ülekaalukalt
meestest
koosnev
kollektiiv.

Vanema-
puhkuse
võtmine võib
vähendada
meeste
edasisi karjääri-
võimalusi ning
sissetulekuid,
kui isa
kojijäämine
ei ole norm.

¹⁶ Uuriti isasid, kes võtsid vanemapuhkust 1993., 1994. a – s.o enne nn issi kuu kehtima hakkamist Rootsis ehk analoogsed
situatsioonid, mis kehtib 2008. a Eestis.

Peamise lapse eest hoolitsejana võivad mehed tunda, et nad ei ole „päris mehed”.

Ka teistes uurimustes on leitud, et isad, kes vähendasid oma töötunde veetmaks rohkem aega koos väikelastega, naasevad peaaegu alati tavapärase täisajaga töögraafiku juurde pärast kolme aastat. Marc Gärtner on näiteks seisukohal, et isegi parimad isapuhkuse poliitikameetmed ei suuda hoida isade aktiivset kaasatust lapse eest hoolitsemisel, kui eraelu ja tööelu vahekord oluliselt ei muutu (Gärtner 2005: 185). Rootsi uurijad Haas ja Hwang leiavad Rootsi kogemust analüüsides, et vaid isade pikemaajaliste puhkuste võtmine ehk vanemapuhkuse võrdne jagamine ema ja isa vahel võib kaasa tuua meeste ja naiste võrdsema koduse tööjaotuse (Haas ja Hwang 2005). Seega on hoolitseva isaduse levimiseks ja püsimiseks oluline töökultuuri muutu-mine ning vanemapuhkuse võrdne jagamine ema ja isa vahel.

Isade suurema kaasatuse ühe eesmärgina on välja toodud isade ja laste tihedama **emotsionaalse sideme loomine**. Kiindumus, usaldus ja toetus, mis isa ja lapse vahel tekib, on vajalik mõlemale osapoolle. Lähedased suhted teiste inimestega (sh lapsega) on inimeste õnne ja rahulolutunde loomisel väga olulised. Lähedane suhe lapsega annab mehele sisukama elu ning isaks olemise kogemus paneb mehi tundma end inimesena terviklikumana. Teisalt aitab usalduslik suhe isaga luua lapsel endast positiivset pilti, olla enesekindlam ning parema kohanemisevõimega (Uljas 2003). Erinevates uurimustes on leitud, et mida rohkem osalevad isad nii lapse sündimisel kui ka sünnijärgsel ajal, seda suurem on isade kiindumus oma lastesse. Samuti on leitud, et mida suuremat sidet tunneb isa lapsega, seda enam osaleb ta tema elus. Sarnasele järeldusele on jõutud, uurides isasid, kes on võtnud varakult vanemapuhkust (Plantin 2007).

Isaduse **mõju tervisele** on akadeemilises maailmas alles suhteliselt uus ja arenev teema ning seetõttu ei ole veel hulgaliselt uurimusi, millele järelduste tegemisel toetuda. Hoolimata sellest võib vähestele olemasolevatele uurimustele toetudes väita, et aktiivne isaks olemine mõjutab positiivselt meeste enda tervist ja heaolu. Siinkohal

võib välja tuua, et positiivne mõju meeste heaolule avaldub juba näiteks sellisel juhul, kui isaks olemist toetatakse varakult ehk enne lapse sündi. Näiteks meestel, keda tunnustatakse isadena ning kes tunnevad emotsionaalset tuge ka naise raseduse ajal, on nii psüühiline kui ka füüsiline heaolu parem (Plantin 2007).

Olulisem on veel mainida, et mehed, kes elavad koos oma lastega, käituvad vähem riskerivalt. Teisisõnu, lastega koos elavad isad tarbivad vähem alkoholi, tubakat, narkootikume. Neil on harvem depressioone ning nende üldine vaimne heaolu on kõrgem (Plantin 2007). Ühe võimaliku põhjusena on välja toodud asjaolu, et lapsed annavad täiskasvanu elule struktuuri, isad tunnevad, et lapsed annavad nende elule mõtte. Samuti on leitud, et just vanemapuhkusel olemine ning lastega lähedaste suhete loomine suurendab meeste emotsionaalset heaolu. Rootsis vanemapuhkust võtnud isasid uurides on isegi leitud, et isadel, kes olid kodus 30–60 päeva, vähenes suremuse risk 25%. Sarnastele tulemustele on ka jõutud, uurides nn traditsioonilisi ja võrdõiguslikke mehi, kelle puhul leiti, et koduses elus nn võrdõiguslikel meestel oli väiksem suremuse ja haigestumise risk (Plantin 2007). Eelnevast ei saa siiski teha kindlat järeldust, et võrdõiguslik meelsus on ainus meeste parema tervise põhjus, kuna need mehed võivad ka muidu olla paremini haritud ja nooremad. Kokkuvõttes võib siiski öelda, et aktiivne osalemine lapse kasvatamisel ning võrdväärsed suhted vanemate vahel mõjuvad hästi nii meeste vaimsele kui füüsilisele tervisele.

4.2. Mõjud lastele

Vanemapuhkuste (ema-, isa-, vanemapuhkuse) korraldamine on riikidele üsna keerukas ülesanne, kuna seda mõjutavad väga mitmed asjaolud, alates kultuurilistest arusaamadest, heaoluriigi tüübist, tööturupoliitikast ning võrdõiguslikkuse ja vanemaks olemisega seotud väärtustest. Näiteks Rootsis on vanemapuhkuse peamise eesmärgina sõnastatud just laste heaolu. Selleks

Aktiivne isaks olemine mõjub hästi meeste vaimsele ja füüsilisele tervisele ning heaolule.

on tarvis tagada pere majanduslik kindlustatus, mida tehakse palgaga seotud hüvitise kaudu. See võimaldab vanematel teha töötamise pausi ja hoolitseda lapse eest, ilma et nad kaotaksid oma sissetulekutes ning samas säilitavad õiguse naasta oma töökohale. Teisalt eeldatakse, et laste psühholoogiline heaolu esimesel eluaastal sõltub ema ja isa hoolitsemisest lapse eest kodus tingimustes. Seega on sõnastatud **laste õigus omada suhet mõlema vanemaga** ning isade vanemapuhkuse võtmist nähakse just ühe viisina, kuidas seda laste õigust täita. (Haas ja Hwang 1999.) Uurimused on näidanud, et lastele tuleb kasuks suhe nii ema kui isaga ning kogemused, mida nii ema kui isa neile annavad. Viimaste aastate uurimused rõhutavad pigem emade ja isade hoolitsuse sarnast kui erinevat mõju lastele (O'Brien 2006). Järelikult, nii ema kui isa kodus olemine ja lastele aja pühendamine mõjuvad ühtmoodi positiivselt **laste arengule**. Küll on aga leitud, et kui isa on töötuse tõttu kodus, siis mõjub see halvasti lapse kognitiivsete oskuste arengule. Enamasti ei ole sunnitud kodus olevad isad valmis hoolitseja rolli võtma ning nende enesehinnang ja enesetunne on viletsad (Galtry ja Callister 2005).

Mitmesuguste uurimuste tulemusi analüüsid on leitud, et isad, kes tegelevad oma lastega, mõjutavad positiivselt oma järeltulijate füüsilist tervist ja sotsiaalseid oskuseid. See käib nii väikelaste (0–3a), eelkoolialiste, koolilaste kui ka teismeliste kohta (Plantin 2007).

Üheks Eesti ühiskonnas laialt levinud argumendiks isade kojujäämise vastu on selle (oletatav) negatiivne mõju **rinnaga toitmisele**. Eesti vanemahüvitise skeemis kehtis aastatel 2004–2007 piirang, mille järgi esimesed 6 kuud võis hüvitist saada vaid ema. See piirang oli paljuski ajendatud Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) soovitusel toita last esimesed 6 elukuud ainult rinnapiimaga¹⁷ (ilma lisatoidu või lisavedelikuta)

(WHO 2002). Võib ju oletada, et kuna Eestis on normiks ema mittetöötamine lapse esimes(t)el eluaasta(te)l ning isade töötamine, siis on Eestis laste rinnaga toitmise olukord väga hea ning seda tuleb kaitsta ja säilitada. Vaadates rahvusvaheliselt võrreldavat statistikat rinnaga toitmise kohta, tuleb tõdeda, et Eestis ei ole olukord kiita. Ainult pooled (50%) 6kuustest lastest said Eestis 2005. aastal rinnapiima. Samas said Rootsis, kus isadel on lubatud võtta vanemapuhkust kohe pärast ema sünnituspuhkust, 72% 6kuustest lastest rinda. Rootsi rinnaga toidetavate laste osakaal on ka praegu (WHO Euroopa riikide andmebaas) arenenud Euroopa riikidest kõige kõrgem. Vanemate kui 6 kuu vanuste laste toitmise kohta puudub Eestis üldse statistika.

Analüüsid riikide praktikaid, kus vanemapuhkus on väga lühike ning naised siirduvad varsti pärast lapse sündi tagasi tööle, on leitud, et paremini õnnestub imetamine naistel, kes naasevad tööle pärast lapse 4kuuseks saamist, samuti osa-ajaga töötavatel naistel. Veel on leitud, et positiivselt mõjub imetamise edukusele töökoha kultuur, mis võimaldab kas toitmiseks või rinnapiima pumpamiseks teha regulaarselt pause. Ameerika Ühendriikide emasid analüüsid on leitud, et imetavad naised, kes naasid tööle pärast lapse 4kuuseks saamist, imetasid edasi, kuna selleks ajaks oli neil tekkinud stabiilne piimatootlikkus ning nad olid selleks ajaks üle elanud vähemalt ühe nn imetamiskriisidest ning suutsid seega võimalike töötamisest tulenevate negatiivsete tagajärgedega toime tulla (Galtry ja Callister 2005).

Kuigi ema pidev kohalolu on oluline aspekt rinnaga toitmise õnnestumisel (iseäranis lapse esimestel elukuudel), on siiski mitmed muud olulised tegurid, mis seda mõjutavad. Näiteks mängivad imetamise edukuses rolli emade ja ka isade teadlikkus rinnapiima kasulikkusest ning rinnapiima tekke teguritest, vastava tugivõrgustiku (imetamishõus-

Lastel on õigus hoolitsusele mõlema vanema poolt.

Nii ema kui isa vanemapuhkusel olemine mõjutab positiivselt laste arengut.

Isa kojujäämine ja ema tööle naasmine ei pea tähendama laste rinnapiimast ilmajäämist.

¹⁷ ... ning sealt edasi imetada kuni lapse 2aastaseks saamiseni ja soovi korral kauemgi (WHO 2002). Eesti lastearstid soovivad imetamist vaid esimesel eluaastal ning pikaajalist imetamist enamasti ei propageerita.

tajad, toetavad meditsiinitöötajad) olemasolu, rinnapiimaasendajate turundus ning üldine ühiskondlik hoiak imetamise suhtes. Võib tõdeda, et kuigi ema töötamisel võib olla negatiivne mõju imetamise edukusele eriti lapse esimestel elukuudel, on laste rinnaga toitmisel väga palju muid ja olulisemaid tegureid kui isade kodus olemine ja emade tööle naasmine. Arvestades muutuvaid tööturu tingimusi, kus üha levinum on nii aja- kui kohapaindlik töötamine, töötavate vanemate õigust toitmispausidele¹⁸, abivahendeid rinnapiima pumpamiseks, säilitamiseks ning vanemahüvitise 18 kuu pikkust, ei saa küll öelda, et rinnaga toitmine peaks olema peamine argument, miks isad ei võiks jääda vanemapuhkusele. Pigem tuleb analüüsida, mis on need põhjused, miks pea pooltel Eesti emadel ei õnnestu praeguses olukorras imetamine.

4.3. Mõjud sündimusele ja peredele

Isade poolt vanemapuhkuse võtmine suurendab teise ja kolmanda lapse sünni tõenäosust.

Viimaste aastate vanemapuhkuse reformide taga Euroopa riikides on muu hulgas mure **madala sündimuse** pärast. Traditsiooniliselt on arvatud, et laste vähese sünni taga on vanemate mitmesugused kaalutlused – näiteks otseste rahaliste kulutuste nägemine, arvestus, et kaotatakse tulevas-tes sissetulekutes, üldine ebakindlustunne, ideoloogilised muutused, lastesse tehtavatele (aja ja rahaliste) investeeringutele mõtlemine. Lisaks eelnevale on viimastel aastatel hakatud seostama madalat sündimust ja soolist ebavõrdsust (Mills *et al* 2008).

Peredes, kus isad võtsid vanemapuhkust, läksid vanemad lahku 30% väiksema tõenäosusega.

Erinevad uurimused on leidnud positiivse seose koduse võrdõiguslikkuse (ehk võrdse tööjaotuse laste kasvatamisel ja kodutöodes) ja sündimuse vahel. Näiteks Olah (2003) leidis, et peredes, kus isad võtsid 1970. ja 1980. aastatel vanemapuhkust, sündis suurema tõenäosusega teine laps. Selle nähtuse taga võivad olla mitmed asjaolud – ühelt poolt võivad mehed, kellele meeldib tegeleda lastega, kasutada puhkust parema meelega.

Teisalt on puhkuse kasutamine partnerile signaaliks, et mees on huvitatud lastest ja laste kasvatamisest, mis mõjutab positiivselt naise soovi veel lapsi saada. Lapsega kodus veedetud aeg võib kinnitada lapsi armastava mehesooviveeljäreלטulijaid saada. Kuidkodune lapse kasvatamisega seotud töökoormus võib mõjuda hoopis heidutavalt. Sama käib ka lapsega kodus olnud naiste kohta (Duvander ja Andersson 2004). Tegelik lapsega kodus olemine võib mõjutada nii mehe kui ka naise edasist lapsesaamise soovi nii positiivselt kui ka negatiivselt.

Vanemapuhkuse mõju sündimusele on analüüsitud Rootsi rahvastikuinfo (1988–1999) alusel. Selle põhjal on leitud, et vanemapuhkust kasutanud isaga pered said märgatavalt suurema tõenäosusega teise lapse kui pered, kus isa ei jäänud üldse lapsega koju. Peredes, kus ema võttis kas väga lühikese või isa väga pika puhkuse, ei olnud väga suur tõenäosus teist last saada. Põhjuseks võib oletada ema väga tugevat karjääriorientatsiooni või isa ebakindlat olukorda tööturul (nt töökoha kaotus). Kolmandate laste sünd oli kõige tõenäolisem kahte tüüpi peredes – seal, kus emad olid kodus kas lühikest või väga pikka aega. Järelikult said kolmanda lapse nii naised, kellel oli tööturuga väga tihe side, kui ka naised, kelle side tööturuga oli väga nõrk (nn koduperenaised). Kokkuvõtteks leidsid Duvander ja Andersson, et isa mõõdukalt pikal vanemapuhkusel on positiivne mõju pere teise ja kolmanda lapse sünnile. Samas ei ole positiivset mõju sündimusele juhul, kui isa on võtnud väga pika puhkuse.

Ka Itaalia ja Hispaania perede käitumist analüüsides on leitud, et peredes, kus isad pärast esimese lapse sünni osalevad märkimisväärselt kodutöodes, sünnib suurema tõenäosusega teine ja kolmas laps (Cooke 2003, tsiteeritud Mills 2008). Võib oletada, et naiste ja meeste võrdsemal tööjaotusel peres (sh laste kasvatamisel) on sündimusele positiivne mõju.

¹⁸ Eestis on kehtestatud töötavale vanemale õigus võtta toitmispause alla 1,5a lapse söötmiseks (Töö- ja puhkeaja seadus, § 18).

Lisaks sündimuse suurenemisele on Rootsi isade vanemapuhkuse kasutamise mõjusid analüüsid leidnud, et isade kojujäämine mõjub **positiivselt paarisuhtele**. Peredes, kus isad võtsid vanemapuhkust, vähenes 30% tõenäosus, et paar lahutab (Olah 2001, tsiteeritud Gislason 2007).

4.4. Mõju naistele

Meeste suuremat osalust laste kasvatamisel on nähtud ühe võimaliku mõjurina vähenemaks naiste diskrimineerimist tööturul ning suurendamaks nende tööjõupakkumist. Ühelt poolt ei saa tööandja enam kindel olla, et vaid naised on need, kes lapse sünni korral pikemaks ajaks tööelust välja astuvad. Teisalt on lapse eest hoolitsemise kohustusi isaga jagades naistel võimalik karjääripausi lühendada ning lapse kasvades võimaldab isa tugi naistel rohkem tööellu panustada.

Eelnevaga on seotud **sooline palgalõhe** ehk naiste ja meeste keskmise palga vahe. Just naiste tööturupositsiooni ja palgalõhet on soovitud Islandi, Rootsi ja Norra (aga ka Saksamaa) nn issi kuu loomisega mõjutada. Isade kojujäämise täpsete mõjude hinda-

mine soolisele palgalõhele on siiski keeruline. Meeste ja naiste keskmise tunnupalga erinevuse kujunemisel mängivad rolli väga mitmesugused tegurid, millest igaühe konkreetset mõju on raske kindlaks teha. Islandi näite põhjal on siiski oletatud, et isade poolt vanemapuhkuse võtmisel on olnud oma osa naiste ja meeste keskmise palga lõhe vähenemisel. Nimelt on Islandil 2000. aastast 2005. aastani naiste ja meeste keskmise palga vahe kahanenud 5,8%. Kõige suurem palgalõhe vähenemine on toimunud just eagruppides, kus saadakse kõige tõenäolisemalt lapsi (26–35) (Gislason 2007).

On leitud, et emad kaotavad oma sissetulekutes võrreldes lapse sünnile eelnenud ajaga vähem, kui nende partner võtab keskmisest enam vanemapuhkust (Haas ja Hwang 1999, viidatud Galtry). Oletatavasti on selle põhjuseks ühelt poolt naiste lühem eemalviibimine tööturult ja teisalt asjaolu, et enamus lapse kasvatamisega seonduvat koormat ei lange ainult naise õlule. Peale selle on leitud, et isa aktiivne osalemine laste kasvatamises ja vanemapuhkuse võtmine võib kaitsta ema üldist positsiooni tööturul (O'Brien 2006).

Võib oletada, et sooline palgalõhe väheneb, kui isad võtavad vanemapuhkust.

Isa aktiivne osalus laste kasvatamisel kaitseb ema positsiooni tööturul.

Kokkuvõte

Isade aktiivne osalemine laste kasvatamises ning pereelus on meeste samasugune õigus ja võimalus kui naistele. Praegu ei ole Eesti ühiskonnas hoolitsev isadus normiks ning meeste identiteet on väga selgelt seotud töötamisega. Võib oletada, et nn mittetraditsioonilisi mehi selle eest tööturul ka karistatakse. Siiski kinnitavad uurimistulemused, et aktiivne tegelemine lastega loob tugeva emotsionaalse sideme ning isaks olemine mõjub meeste tervisele ja heaolule positiivselt. Antud analüüs näitas muu hulgas, et võrdsem osalemine laste kasvatamises ja pereelus võib olla üheks võimaluseks, mis aitaks positiivselt muuta nii madalat sündimust, kvalifitseeritud tööjõu puudust kui ka meeste madalat oodatavat keskmist eluiga. Tulevase perepoliitika kujundamise huvides tuleb mõelda ning avalikes aruteludes kaaluda, millist isaduse mudelit soovib Eesti riik toetada – kas isa, kelle mureks on rahateenimine, isa, kes on emaga võrdväärne hoolitseja või midagi muud. Kindlasti tuleb arvestada, et erinevat tüüpi perepoliitika ning teised riiklikud poliitikameetmed ei oleks oma eesmärkide poolest vastukäivad.

Näiteks tööturupoliitikas pannakse suurt rõhku mitteaktiivse elanikkonna tööturule toomisele. Teisalt julgustab väga pikk vanemapuhkus (kombineeritud nn tiheduspreemia ja lapsehoolduspuhkusega) ning ühiskondlikud hoiakud naisi mitmeks aastaks tööelust välja astuma. Naised on aga tänu oma kõrgele haridustasemele Eesti tööjõuturul, mis üritab üha enam pakkuda teadmistel tuginevaid töökohti, oluline ressurss. Seega tuleks riiklikul tasemel arutleda, kas ja kuidas on võimalik saavutada n-ö kahte head korruga – kõrgemat (väikelaste vanemate) tööhõivetaset ning kõrget sündimust.

Järgmiseks näiteks võib tuua tööturu paindlikumaks muutmise, mis on samuti seotud üheks olulisemaks poliitikasihiks. Selles kontekstis tuleks küsida, kas 18 kuu pikku-

ne vanemahüvitis, mida ei ole võimalik osajaga kasutada või osade kaupa pikema perioodi peale jagada ning mille vältel töötamine ei ole vanemale kasulik, on kooskõlas riiklike majandus- ja tööpoliitika meetmetega. Hoolitseva isaduse soodustamiseks peaks vanemahüvitise skeemi edaspidi arendama nii, et see oleks paindlikum ja meeste atraktiivsem. Eelnevast selgus, et meeste kojujäämise puhul on oluline, kas neil on võimalus säilitada side töökohaga või mitte. Seega võib vanemahüvitise kasutamist meeste jaoks muuta atraktiivsemaks see, kui nad ei pea tööelust täielikult välja astuma. Tuleb kaaluda, kas ja kuidas oleks vanematel võimalik vanemahüvitise aega omavahel paindlikumalt jagada – näiteks pool päeva kodus isa ja teine pool päeva ema; kas vanemahüvitise saamist oleks võimalik ajaliselt pikendada, kui seda kasutatakse osade kaupa jmt.

Enamasti on perepoliitika reaktiivne, st reageerib ühiskonnas toimunud muutustele tagantjärele. 1990. aastatest on mitmed riigid otsustanud näiteks vanemapuhkuse ja -hüvitiste skeeme reformides ja nn issi kuusid luues käituda ennetavalt ehk astuda valdavatest ühiskondlikest hoiakutest sammu ette. Arvestades Eesti olukorda, kus mehed kogevad sageli suurt töösurvet ja kohustust olla pere peamine leivateenija, nõrku lähi-suhteid ning meeste suurt riskikäitumist, peaks kindlasti pöörama rohkem tähelepanu isaduse väärtustamisele. Olukorras, kus meeste sooidentiteet on väga tihedalt seotud tööga ning pereelus osalemine ei ole kõrgelt hinnatud, on hoolitseva isaduse kujundamine keeruline. Seega tuleks ka Eesti perepoliitikat kujundades kaaluda, kas näiteks vanemahüvitisest määrata osa ainult isade kasutada. Teisisõnu, kas Eesti riik oleks valmis muutma viimastel aastatel avalikkuses väga palju positiivset tähelepanu pälvinud poliitikameedet, mis võiks mõjutada soodsalt nii meeste ja laste heaolu, naiste tööturupositsiooni kui ka sündimust.

Isadust toetavate meetmete arendamisest rääkides tuleks ka uurida, kas tasustatud isapuhkus ja vanemapuhkus motiveerib värskeid isasid seda kasutama ning milline on nende puhkuse võtmise nii lühi- kui ka pikaajalised mõjud. Näiteks, kas isad osalevad kodus olles rohkem lapse hooldamises ja kodutöodes. Kas kodus olnud isad tunnevad lähedasemat sidet oma lapsega kui mitte kodus olnud. Kas isad teevad mingeid muutusi oma töökorralduses, võrreldes lapse sünni eelse ajaga jne. Peale selle on oluline teada, kas hoolitseva isaduse levik soosib sündimuse kasvu.

Kindlasti tuleb selgitada laste päevahoiu kvaliteedi ja kättesaadavuse mõju emade ja isade tööturukäitumisele. Näiteks milline mõju on lastehoiu kvaliteedil ja kättesaadavusel või -saamatusel emade ja isade tööturukäitumisele. Eeldatavasti ei ole lihtne mehi mõneks kuuks „koju meelitada”, kui on selge, et keegi peab olema lapsega kodus ka pärast vanemahüvitise perioodi lõppu. Sageli eelistavad isad jääda koju just veidi vanema lapsega, mitte päris väikse imikuga ning loogiline jätk sellele on paljude perede jaoks päevahoiu kasutamine.

Arvestades Eesti praegust olukorda ning Euroopa riikide kogemusi isadust toetavate poliitikameetmete kujundamisel ja mõjude hindamisel esitame järgmised soovitusel:

Poliitikate muutmise

- Viia perepoliitika ning teiste oluliste riiklike poliitikate eesmärgid omavahel kooskõlla.

- Muuta vanemahüvitise skeem paindlikumaks – nii osa-ajaga kui pikema perioodi peale jagamine või muu viis, mis võimaldab vanemal soovi korral säilitada sideme tööeluga.
- Muuta vanemahüvitise teatud aeg ainult isade õiguseks.

Teavitamine

- Ergutada avalikke arutelusid selle üle, millist isadust Eesti riik peaks toetama – isa-leivateenija, hoolitseva isa või midagi muud?
- Teavitada avalikkust isade õigustest ning hoolitseva isaduse olulisusest.

Analüüsida järgmisi asjaolusid:

- Millised on vanemahüvitise kasutamise mõjud isade ning nende naiste tööelule ja sissetulekutele.
- Kas isapuhkuse ja vanemahüvitise kasutamine on kaasa toonud isade suurema kaasatuse pereellu ja/või muudatusi nende töökorraldusse.
- Kas ja kuidas oleks võimalik mõjutada ületunnitöökultuuri ning julgustada nii mehi kui naisi paindlikult töötama.
- Lastepäevahoiu kvaliteedi ja kättesaadavuse mõju emade ja isade tööturukäitumisele.
- Erinevate poliitikameetmete ümberkujundamise võimalusi julgustamiseks isasid võtma suuremat hoolitseja rolli.
- Hoolitseva isarolli mõju meeste elukvaliteedile ja oodatavale elueale.

Kirjandus

- 21st Century Dad. (2006). Equal Opportunities Commission.
- Ainsaar, M., Soo, K. (2008). Kohalike omavalitsuste toetus lastega peredele Eestis 2007. Tartu Ülikool.
- Ajakasutus. (2001). Tallinn: Statistikaamet.
- Albrecht, J. W., Edin, P-A., Sundström, M., Vroman, S. B. (1998). Career interruptions and subsequent earnings: a re-examination using Swedish data. *Journal of Human Resources*, vol 34.
- Branth, B., Kvande, E. (2001). Flexible work and flexible fathers. *Work, Employment and Society*, vol 15: 251–267.
- Branth, B., Kvande, E. (2002). Reflexive fathers: negotiating parental leave and working life. *Gender, Work and Organization*, vol 9.
- Bygren, M., Duvander, A.-Z. (2006). Parents' workplace situation and fathers' parental leave use. *Journal of Marriage and Family*, vol 68: 363–372.
- Council of Europe Committee of Ministers. (2007). Recommendation CM/Rec(2007)17 of the Committee of Ministers to member states on gender equality standards and mechanisms.
- Duvander, A.-Z., Andersson, G. (2006). Gender Equality and Fertility in Sweden. A study on the impact of Father's uptake of parental leave on continued childbearing. *Marriage and Family Review*, vol 39: 121–142.
- Einasto, H. (2008). Changes and Continuities in Maternity Policies: Comparison of Maternity Legislation in Estonia and Ireland. (Ilmumas).
- Ekberg, J., Eriksson, R., Friebel, G. (2004). Sharing responsibility? Short- and long-term effects of Sweden's "daddymonth" reform. *Working Paper*, 3/2004, Stockholm University: Swedish Institute for Social Research (SOFI).
- Eurobarometer 253: Childbearing preferences and family issues in Europe. (2006). European Commission.
- Euroopa Komisjoni direktiiv, 96/34/EC, juuni 1996.
- Euroopa majanduskasvu ja tööhõive tegevuskava. Euroopa Komisjon. http://ec.europa.eu/growth-handjobs/priority-actions/investing-in-people-additional/index_en.htm (11.04.08)
- European Commission. (2007). Eurostat, Indicators for monitoring the Employment Guidelines including indicators for additional employment analysis 2007 compendium.
- European Pact for Gender Equality. Bulletin EU 3–2006: Annexes to the Presidency conclusions (2/15), 2767th Employment, Social Policy, Health and Consumer Affairs Council meeting Brussels, 30 November and 1 December 2006. <http://europa.eu/bulletin/en/200603/i1013.htm> (11.04.08)
- Eurostati avalik andmebaas: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
- Galtry, J., Callister, P. (2005). Assessing the optimal length of parental leave for child and parental well-being. *Journal of Family Issues*, 26.
- Gislason, I. (2007). Parental Leave in Iceland: Bringing the Fathers in. Centre for Gender Equality, Ministry of Social Affairs.
- Gärtner, M. (2005). Introduction. Puchert, R., Gärtner M., Höyng, S. (toim). *Work Changes Gender: Men and Equality in the Transition of Labour Forms*. Opladen: Barbara Budrich Publishers.
- Haas, L., Hwang, Ph. (1999). Parental leave in Sweden. Tsiteeritud: Moss and F. Deven (toim) Parental leave: progress or pitfall? Research and policy issues in Europe. Hague and Brussels: NIDI/ CGBS Publications.

- Haas, L., Hwang, Ph. (2005). The impact of taking parental leave on fathers' participation in childcare and ties with children: lessons from Sweden. *Ettekanne konverentsil Community, Work and Family*, 16–18.03 2005. Manchester, UK.
- Haas, L., Hwang, Ph. (2008). The impact of taking parental leave on fathers' participation in childcare and relationships with children: lessons from Sweden. *Community, Work and Family*, 11: 85–104.
- Hearn, J. (2002). Men, fathers and the state: national and global relations. Hobson, B. (toim). *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, 245–272. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobson, B., Morgan, D. (2002). Introduction: making men into fathers. Hobson, B. (toim). *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, 1–24. Cambridge: Cambridge University Press.
- Karu, M., Kasearu, K., Biin, H. (2007). Isad ja lapsehoolduspuhkus: uuringuraport. Poliitika-uuringute Keskus PRAXIS; www.sm.ee.
- Knijn, T., Selten, P. (2002). Transformations of fatherhood: the Netherlands. Hobson, B. (toim). *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, 168–190. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus. RT I 1993, 37, 558.
- Matta, D. S., Knudson-Martin, C. (2006). Father responsivity: Couple process and the construction of fatherhood. *Family Process*, 45 (1), 19–37.
- Mills, M., Mencarini, L., Tanturri, M. L., Begall, K. (2008). Gender and fertility intentions in Italy and the Netherlands. *Demographic Research*, vol 18.
- MISSOC Social protection in the Member States of the European Union, of the European Economic Area and in Switzerland. Comparative Tables Part 8: Finland, Sweden, United Kingdom Situation on 1 January 2007. (2007). European Commission: DG for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit E.4.
- Moss, P., Deven, F. (2006). Leave Policies and Research: A Cross-National Overview. *Marriage and Family Review*, vol 39, No 3–4, 255–258.
- Naised ja mehed. (2006). Tallinn: Statistikaamet.
- Naiste ja meeste võrdõiguslikkuse juhised 2006–2010. KOM(2006) 92 l. Komisjoni teatis Nõukogule, Euroopa Parlamendile, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele. [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0092:FIN:ET:HTML\(11.04.08\)](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0092:FIN:ET:HTML(11.04.08))
- O'Brien, M. (2007). Fathers, work and family life. *Community, Work and Family*, 10: 4, 375–386.
- Olah, L. (2003). Gendering fertility: Second births in Sweden and Hungary. *Population Research and Policy Review*, 22: 171–200.
- Pajumets, M. (2007). „Ei maksa seda isatamist üle ka pingutada” Lapsevanemate isapuhkusest loobumise diskursused. *Ariadne Lõng: nais- ja meesuuringute ajakiri*, 2007, 1–2. Tallinn: ENUT/TLÜ.
- Plantenga, J., Remery, C. (toim) (2005). Reconciliation of work and private life: a comparative review of thirty European countries. Brussels.
- Plantin, L. (2007). Fatherhood and Health Outcomes. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Puchert, R., Gärtner, M., Höyng, S. (2005). Editor's Preface. *Work Changes Gender: Men and Equality in the Transition of Labour Forms*. Opladen: Barbara Budrich Publishers.
- Puhkuseseadus. RT I 2001, 42, 233.

- RISC 2006: Lapsed ja Eesti ühiskond. Väärtushinnangute uuring RISC lisa Eesti maa-aruandele (2006). Tallinn: TNS Emor.
- RISC 2008: Laste kaasatus ja vanemaharidus Eesti ühiskonnas. Väärtushinnangute uuring RISC lisa Eesti maa-aruandele. (2008). Tallinn: TNS Emor.
- Ruhm, J., Teague, J. L. (1995) Parental leave policies in Europe and North America. *Working Paper*, No 5065. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Seletuskiri puhkuseseaduse muutmise seaduse juurde: http://roller.riigikogu.ee/orb.aw/class=site_search_content_grp_fs/action=showdoc&op=roller/id=199/doc=0ce2f403e83f9707bcd3659c443cbe17/171431.html (26.08.2008)
- Smeaton, D. (2006). Dads and their babies: a household analysis. *Policy Studies Institute Working Paper Series*, no. 44. Manchester: Equal Opportunities Commission.
- Sooline ebavõrdsus Eestis: hoiakud ja olukord. (2006). *Sotsiaalministeeriumi toimetised: Poliitika-analüüs*, 1/2006. Tallinn.
- Sundström, M., Duvander, A.-Z. (2002). Gender division of childcare and the sharing of parental leave among new parents in Sweden. *European Sociological Review*, 4: 433–447.
- Statistikaameti avalik andmebaas: <http://www.stat.ee/>
- Tanaka, S. (2007). Effects of parental leave and work hours on fathers' involvement with their babies. *Community, Work and Family*, 10: 4, 409–426.
- Töölepingu seadus. RT 1992, 15/16, 241.
- Uljas, J. 2003. Mehe rollist isana. http://www.meestekeskus.ee/04raamatud/aes/mehe_rollist_isana.htm (25.09.2009)
- Valdimarsdottir, F.R. (2006). Nordic experiences with parental leave and its impact on equality between women and men. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- WHO Euroopa riikide andmebaas: <http://data.euro.who.int/hfad/>, (21.05.2008)

Varem ilmunud toimetised:

- 5/2008 Töövaldkonna areng 2007. Trendide kogumik
- 4/2008 Abielu ja vaba kooselu: trendid, regulatsioonid, hoiakud. Poliitikaanalüüs
- 3/2008 Eesti Euroopa võrdlustes. Artiklite kogumik
- 2/2008 Sotsiaalvaldkonna arengud 2000–2006. Trendide kogumik
- 1/2008 GLBT-inimeste ebavõrdne kohtlemine Eestis. Poliitikaanalüüs
- 9/2007 Isad ja lapsehoolduspuhkus Eestis. Poliitikaanalüüs
- 8/2007 Eesti tööealise elanikkonna väljarände eelistused. Poliitikaanalüüs
- 7/2007 Lasterikaste perede toimetulek ja vajadused. Poliitikaanalüüs
- 6/2007 Mitteaktiivne rahvastik kui potentsiaalne tööjõuallikas. Teemaleht
- 5/2007 Prostitutsiooni varjatud pool: räägivad seksi ostjad. Uuringuraport
- 4/2007 Töölepingu seaduse halduskoormus. Poliitikaanalüüs
- 3/2007 Eesti teismeliste vägivallatõlgendused. Uuringuraport
- 2/2007 Mees sotsiaaluuringu subjektina. Artiklite kogumik
- 1/2007 Puuetega inimeste toimetulek ja vajadused. Poliitikaanalüüs
- 8/2006 Vaesus ja selle mõõtmine. Vaesuse suundumused Eestis. Poliitikaanalüüs
- 7/2006 Tööturu riskirühmad: vanglast vabanenud töötud. Teemaleht
- 6/2006 Tööturu riskirühmad: vanemaealised töötud. Teemaleht
- 5/2006 Tööturu riskirühmad: noored töötud. Teemaleht
- 4/2006 Tööturu riskirühmad: puudega töötud. Teemaleht
- 3/2006 Tööturu riskirühmad: mitte-eestlased. Teemaleht
- 2/2006 Tööturu riskirühmad: pikaajaliselt töötud. Teemaleht
- 1/2006 Sooline ebavõrdsus: hoiakud ja olukord Eestis. Poliitikaanalüüs

Kõik ilmunud toimetised on Sotsiaalministeeriumi kodulehel
www.sm.ee > Väljaanded > Toimetised

Fakte uuringust

- Isapuhkuse võtmine lapse sünni puhul suurendab isade osalust igapäevases lapse eest hoolitsemises.
- Nii ema kui isa vanemapuhkusel olemine mõjutab positiivselt laste arengut.
- Isade vanemapuhkuse võtmine suurendab teise ja kolmanda lapse sündimise tõenäosust.
- Peredes, kus isad võtsid vanemapuhkust, läksid vanemad 30% väiksema tõenäosusega lahku.
- Aktiivne isaks olemine mõjub hästi meeste vaimsele ja füüsilisele tervisele ning heaolule.
- Võib oletada, et sooline palgalõhe väheneb, kui isad võtavad vanemapuhkust.

Poliitikaanalüüs on sotsiaalministeeriumi toimetiste sari, mille eesmärgiks on esitada ülevaateid sotsiaal-, töö- ja tervise poliitikaga seonduvatest analüüsides ning aidata seeläbi kaasa teadmispõhise poliitika kujundamisele.

Lisateave:
Sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakond
Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium
Gonsiori 29, 15027 Tallinn
info@sm.ee

Küljendus: Tartu Ülikooli Kirjastus OÜ
Trükk: OÜ Greif
ISSN: 1736-3896 (trükkis)
ISSN: 1736-390X (online)
Autoriõigus EV Sotsiaalministeerium, 2008
Trükitud taaskasutatud paberile